

A NEMZET FOGALMI KONSTRUKCIÓJA A FIDESZ DISKURZUSAIBAN 1998 ÉS 2006 KÖZÖTT

Szabó Ildikó

egyetemi docens, Debreceni Egyetem

ÖSSZEFOGLALÓ

A nemzeti tematika a Fidesz 1996-os fordulata után identitásstratégiájának fontos eszköze lett. Segítségével határozta meg híveit és határolta el magát politikai ellenfeleitől. A nemzeti tematika szimbolikus világát egyrészt építészetiileg jelenítette meg a Nemzeti Színház, a Millenáris Park és a Terror Háza létrehozásával, másrészt a különleges politikai alkalmak (nagygyűlések, kokárdamozgalmak, millenniumi ünnepek) koreográfiájával. A párt a nemzeti tematika folyamatos újrafogalmazásával identitáskonstrukciókat kínált híveinek, melyek a párt vezetőjének, Orbán Viktornak a beszédeiben fogalmazódtak meg. Orbán szisztematikusan tematizálta a nemzettel kapcsolatos, állásfoglalást kívánó kérdéseket (mit jelent a magyar nemzet; mit jelent magyarnak lenni; kik képviselik a nemzetet), és ezekre gondosan kimunkált válaszokat adott. A nemzetet közös érzelmi és értékrendbeli közösségnek írta le. A párt nemzeti diskurzusait második, 2003-as fordulatáig egy szűkebb nemzetfogalom jellemezte. Eszerint a nemzet a jobboldali érzelmi emberek politikai közössége, ellenfelei pedig a baloldaliak és a liberálisok. A 2002-es választást elvesztő Fidesz számára a nemzet a parlamenti legitimáció alternatívája lett. Nemzetfogalma kiszélesedett: a nemzetbe immár mindenki beletartozott. A nemzet ellenfeleinek a baloldal nevében kormányzó, a pénztöktét képviselő csoport tagjai minősültek.

KULCSSZAVAK ■ nemzet ■ nemzeti tematika ■ politikai identitás ■ politikai diskurzus
■ politikai ellenfél

BEVEZETÉS

A rendszerváltás utáni Magyarországon a politikai szocializáció szövedékének meghatározó szála lett a Fidesz által vezetett nemzeti tematika.¹ Ez a szál *közvetlenül* kötötte össze a pártot és a célközönséget. A nemzet folyamatos meghatározása a nemzeti közösség újateremtésének célját szolgálta, ugyanakkor lehetővé tette politikai határvonalak meghúzását is. A nemzet újrafogalmazásával (1) el lehetett határolódni a pártállami időszak nemzetfelfogásától; (2) meg lehetett határozni a párt híveit mint nemzeti elkötelezettségűeket; végül (3) el lehetett határolódni a politikai ellenfelektől, mint nemzetietlen elemektől.

A következőkben azt vizsgálom, hogy a Fidesz nemzeti tematikája milyen témakonstrukciókból épült fel 1998 és 2006 között. Ezt a tematikát egy új, nemzeti dimenzióban elképzelt politikai közösség víziója vezette (Palonen, 2006: 15). A tematika a válaszok egyfajta rendszere volt arra, hogy miért gyengült meg a nemzeti identitás kohéziós ereje, és hogyan lehet ezt helyreállítani.²

Először azt vizsgálom, hogy a Fidesz hogyan realizálta a nemzeti tematika szimbolikus világát. Ezután három témakonstrukciót különítek el: az újra-fogalmazott nemzet képét, a Fidesz önarcképét és a politikai ellenfél képét. Külön figyelmet fordítok arra, hogy a Fidesz második orientációváltása hogyan módosította a különböző témakonstrukciókat.

A Fidesz identitásstratégiájának különösen 2002-től fontos része volt, hogy az identitáskonstrukciókat a párt első számú embere, Orbán Viktor nem intézményes fórumokon, hanem tömegrendezvényeken elmondott beszédekben fogalmazta meg. Ily módon az ő szerepe is a pártpolitika szintje fölé emelkedett: ő volt az, aki megtestesítette a nemzetet. Abban, hogy a nemzeti tematika a politikai diskurzusok fő sodrába került, nagy szerepet játszott, hogy Orbán mesterien élt a diszkurzív politikai cselekvés lehetőségeivel. A Fidesz identitásstratégiája elsősorban az ő diszkurzív aktsaiból érthető meg.

Orbán szisztematikusan tematizálta a nemzettel kapcsolatos, állásfoglalást kívánó kérdéseket (mit értünk a nemzet fogalmán; milyen kritériumai vannak a nemzethez való tartozásnak és kik tartoznak hozzá; kik ártnak és kik használnak a nemzetnek; mi a jó és mi a rossz a nemzetnek). Ezekre gondosan kimunkált válaszrendszert adott. A nemzeti alaptematika beszédeiben olyan politikai entitássá épült, amely választ kínált a múlt, a jelen és a jövő kérdéseire. A párt tömegrendezvényein elmondott beszédeiben a nemzeti tematizációk közérthető megjelenési formáival találkozunk, amelyek továbbéléséről a médiumok, a politikusi, szakértői és publicisztikai reakciók gondoskodnak.

A tömegrendezvények különös jelentőségre tesznek szert a politikai közös-ségek összeforrasztásában. Politikai kiaknázásuk a Fidesz nagy újítása. Média-eseményeknek számítottak, sokan vettek részt rajtuk és sokakhoz jutottak el. A résztvevőknek a személytelen, mediatisztált politika világában az élő politikát, a jelenlét, a részvétel és a közösség élményét nyújtják – és természetesen a személyes meggyőzés lehetőségét. Az ott elhangzott beszédekre nem pusztán a politikai osztály rezonált, hanem a társadalom számottevő része.

KULTURÁLIS ÉS KÖZÖSSÉGI SZIMBÓLUMOK

1998 és 2002 között a Fidesz az építészet szimbolikus lehetőségeit kihasználva megpróbált kiépíteni Budapesten egy új – a nemzeti irányultságú politikai közösségről alkotott felfogásával összhangban lévő – nemzeti központot.³ Az ekkor létrehozott intézmények: a Nemzeti Színház, a Millenáris Park és a Terror Háza a nemzeti tematika üzeneteinek materializálódott nyomatékai lettek: a szimbolikus térfoglalás példái, amelyek a Fidesz kultúra- és történelem-értelmezéseit is szimbolizálták.

Amikor a Fidesz 1998-ban úgy döntött, hogy a Nemzeti Színház ne az eredeti tervek szerint és ne az eredeti helyszínén épüljön fel, azt fejezte ki, hogy sem-

milyen közösséget nem vállal politikai ellenfeivel. Ugyanakkor a historizáló stílus és az építészeti megoldások (a lerombolt Nemzetire emlékező, tragikus arc, a hajóforma utalásai, a szerzők és színészek szobrai) azt is kifejezik, hogy az épület a történelmet újraértelmező és a színházat megépítő kormányzatnak is az emlékműve.

A magyar kultúra szentélyeként és erődjeként felfogott Nemzeti Színháztól eltérően a Millenáris Park a múlt és a jelen összekapcsolásának és közösségi térré való alakításának példája. A Ganz-gyár átépítésével kialakított épület-együttes csarnokaival, víz- és zöldfelületek ritmusára épülő parkjával a Fidesz társadalmi kapcsolatainak szimbolikus jelentésű tere lett. Itt voltak a párt fiatalos rendezvényei, itt várták a 2002-es választás eredményhirdetését. Itt nyílt meg 2001. november 3-án az *Álmok álmodói. Világraszóló magyarok* című kiállítás, az identitásépítő stratégia fontos eszköze. Címe egyértelműen utal a Fidesz „Merjünk nagyot álmodni” szlogenjére. A kiállítás újraértelmezte a múltat a sikerek mentén (Palonen, 2006: 28–29), és táplálta a nemzeti büszkeséget.

Szimbolikus jelentőségű volt a Terror Háza Múzeum létrehozása is 2002-ben. Az intézmény, amely a nyilaskeresztes hatalom és még inkább a kommunista diktatúra áldozatainak kívánt emléket állítani, a jobboldali pártok múltra utaló demonstrációinak kultikus helyszíne lett.⁴ Kiállítás a jobboldalt a baloldaltól elválasztó vonal sajátos, kontinuitásokat sugalló értelmezése (Palonen, 2006: 27–28). Átírja a diktatúrák emlékezetben élő képét, megváltoztatja az arányokat, és hangsúlyozza a diktatúrák közötti kapcsolatokat. A nyilaskeresztes időket térben és időben leszűkíti. Elsősorban Budapestre koncentrál, és zárójelbe teszi a Horthy-rendszerben gyökerező előzményeket. Ugyanakkor a kiállítás a kommunista diktatúrát térben és időben kitágítja. Földrajzi határai a Gulág lágereiig terjednek, időbeli határai pedig a jelenig.

A Fidesz-kormány kihasználta az államalapítás ezeréves évfordulójának lehetőségeit a nemzeti tematika multiplikálására és arra, hogy a megszólított csoportok identitásukban megerősödve politikai közösségi élményekhez juszanak. 2000-ben minden településen millenniumi ünnepek voltak. Ezeket gyakran templomban rendezték. A kormány képviselője ünnepélyes keretek között adta át a polgármesternek vagy a megyei közgyűlés elnökének⁵ a millenniumi emlékszázslót, amit az egyházak vezetői felszenteltek. A Szent Koronát 2000. január 1-jén a jogarral és az országalmával együtt a Parlamentbe vitték a Nemzeti Múzeumból, összekapcsolva az ezeréves államiságot jelképező ereklyét és a modern államiságot jelképező országgyűlést.⁶ 2001. augusztus 15-én, István királlyá koronázásának napján hajóval Esztergomba, István koronázásának helyszínére vitték, majd vissza az Országházba. Fizetett szabadnap tette lehetővé, hogy minél többen mehessenek el a koronához.

A Fidesz tömegrendezvényei szakrális elemeikkel, a vezető iránti rajongás kifejezéseivel új politikai szertartásokká váltak. A sokszor többszázazres részvétellel megrendezett nagygyűlések a nemzeti elkötelezettség hitszerű

megélésének és a párt vezetője iránti érzelmek kifejezésének a kitüntetett terei voltak. A látványt a nemzeti zászlók erdeje, a Fideszt éltető zászlók, táblák, transzparenszek, egységes formájú pártszimbólumok, Orbán Viktor nevét, képét tartalmazó és a politikai ellenfelek ellen irányuló feliratok együttese határozta meg.

2002. április 13-án, a Fidesz választási nagygyűlésén a főváros politikai szempontból legfontosabb terét, a Kossuth teret átfoglalták az óriási nemzeti szimbólumok, a zászlók, a Fideszt és Orbánt éltető jelmondatok. A nagygyűlés a párt kampányának emblematisztikus képe lett. Azt erősítette, hogy a jobboldali pártok közösséget alkotnak nemzeti érzelmeiket kifejező hívőkkel. A kampány leglátványosabb akciója a kokárdamozgalom volt. Azt fejezte ki, hogy a jobboldal nemzetfelfogásába nem férnek bele azok, akik más politikai értékeket követnek.⁷ A nemzeti összetartozást és a nemzeti identitást jelképező kokárda a nemzet kettéosztásának jelképe lett.

A NEMZET FOGALMÁNAK ÚJJÁÉPÍTÉSE

Hogy a Fidesz identitásstratégiája is a kultúrnemzeti koncepcióra épült, már az 1998-as választás megnyerésének pillanatában kiderült, amikor Orbán Viktor Antall József példáját követve jelezte: miniszterelnökként 15 millió magyarért érez felelősséget. Ugyanakkor a Fidesz a kultúrnemzeti koncepció érvényesítésénél többre vállalkozott. Tudatosan integrálta a többi jobboldali párt nemzeti retorikáját, és arra törekedett, hogy a nemzet fogalma mentén felépített új identitástartalmakkal a társadalom többsége azonosuljon.

A Fidesz 1996-tól, első orientációváltásától kezdve törekedett annak a megválaszolására, hogy (1) mit jelent a magyar nemzet, (2) mit jelent magyarnak lenni és (3) ki a magyar. A tematizációkból 1996–2003 között egy szűkebb, 2003-tól egy tágabb társadalmi háttérű nemzet-konstrukció bontakozott ki.

A szűkebb konstrukció szerint a nemzet azok közössége, akik a Fideszt támogatják. A jobboldali politikai közösség egyet jelent a nemzethez való tartozással. *„Aki úgy érzi, hogy a magyar nemzethez akar tartozni, szavazzon igennel a kormányprogramra”*, mondta Orbán 1998. július 4-én, a Fidesz kormányra kerülése utáni első parlamenti ülésen.

A „jobboldali nemzet” koncepciója morális, történelmi és kulturális kritériumok szerint konstruálódott a Fidesz tematikájában. A határon túli magyarok beletartoztak, de 2003-ig, a párt második orientációváltásáig csak a jobboldali érzelmű emberekre terjedt ki. Még a 2002-es választás elvesztése után is megmaradt egy ideig a szűkebb nemzetfogalom. Ekkor azt fejezte ki, hogy annak ellenére a jobboldal hívei vannak többen, hogy a választást megnyerők társadalmi bázisa nem tartozik bele. A szűkebb nemzetfogalom 2003-ig a jobboldal

differentia specificája kívánt lenni: az a csoportképző tényező, aminek indikátora a jobboldallal való szimpátia.

2003-tól a párt a *társadalom egészének nacionalizálására* törekedett. A megosztó, a politikai ellenfeleket kizáró, szűkebb nemzet fogalmát a társadalom egészét megcélzó, szélesebb nemzetfogalom váltotta fel.

A nemzet mint érzelmi és cselekvési közösség

A pártok közül a Fidesz ismerte fel a leginkább a politikai érzelmek fontosságát a vezetők elfogadásában, a párttal való azonosulásban és a nemzeti identitás-ban. Nemzeti tematikájában az érzelmeknek a kezdetektől nagy jelentőségük volt.

A politikai közösség érzelmi közösségként különleges cselekvésekre képes. Ezt figyelhetjük meg például a háborúkban, forradalmakban. 2002. április 13-án, a Kossuth téren Orbán Viktor így zárta beszédét: *„Mi tehát hiszünk és higgyünk továbbra is a szeretet és az összefogás erejében.”*⁸ Azt, hogy az érzelmileg felfogott politikai közösséghez milyen attribúciók kapcsolódnak, a legteljesebben Orbán 2002. május 7-ei beszédében figyelhetjük meg, amelyet a budai Dísz téren mondott a választás elvesztése után. A beszédben még a „polgári” jelző az egyik fő kategória. A beszéd logikája szerint a Fidesz és a mögötte álló „polgári Magyarország” alkotják a hazát, és szemben állnak azokkal, akik elvették a párttól a kormányzás lehetőségét. A haza azoké, akik felsorakoztak a térre; akik a kormányzástól időszakosan elestek, és akik számára az idegen befolyás elfogadhatatlan, mert a hazához való jog az alkotmányjogi-politikai legitimitásnál magasabb rendű legitimitás.

A beszéd egyik vezérgondolata a nemzet és a jobboldal közössége volt: *„Ha mozdulnunk kell, együtt mozdulhassunk.”* És: *„A csatát ugyan elvesztettük, de megnyertük magunknak egymást.”* A másik vezérgondolat a közös harc szükségessége volt: *„Meg fogjuk védeni, amit közösen elértünk, mert közösen képesek vagyunk rá.”* A harc célja a Fidesz kormányzása idején meghozott szimbolikus jelentőségű döntések megvédése. *„Nem engedjük [...], hogy a Szent Koronát visszacsempésszék a múzeumba, hogy átkereszteljék és átrendezzék a Terror Házát, hogy még oly ravasz módszerekkel is a külföldieknek adják el a termőföldeket, hogy szétrombolják a státusz-törvényt.”* A téren lévők különleges pozícióban vannak: *„Mi, akik itt vagyunk a téren, nem leszünk ellenzékben, mert a haza nem lehet ellenzékben”.* Akik elvették a haza igazi képviselőitől a kormányzás lehetőségét, idegen befolyás alá juttatták a hazát: *mert a haza akkor is van, ha idegen befolyás alá kerül, török és tatár dúlja, vagy ha nem a miénk a kormányzás lehetősége.”*

Orbán a Dísz téren hirdette meg a polgári körök mozgalmát: *„százszámra alakuljanak csoportok, mert erőnk csak akkor valódi, ha képesek vagyunk megtartani és megszervezni magunkat”.* Ezeket jelentsék be a Fidesz „demokrácia-vonalán”,

mert *„tudnunk kell egymásról, hogy ha a sors úgy hozza, hogy mozdulnunk kell, akkor egyszerre mozdulhassunk”*.

Orbán többször is jelezte, hogy eljön majd az ideje annak, amikor egyszerre kell megmozdulnia a „polgári”, a „nemzeti” oldalnak. 2003. februári országértékelő beszédében konkretizálta az ellenfelet: ez a kormány, amely *„a törvénytisztelő emberek sokaságával”, „a gyermeküket féltő kisgyermekes szülőkkel”* áll szemben. De: *„a polgári, nemzeti érzelmű emberek, ha kell [...], százezerszám, sőt, milliónyian is akarnak és tudnak egyszerre mozdulni.”*

A Fidesz második orientációváltása után az érzelmi közösségként felfogott politikai közösség köre kitágult. Az év vége felé már az egész ország beleértődött. *„A polgári köröket azért hoztuk létre, hogy ha eljön az idő, az egész ország egyszerre mozdulhasson”,* ismételte meg Orbán a 2003. október 23-án, a Széna téren. Utalt a jelenlegi helyzet átmenetiségére *„Azért jöttünk össze, hogy emlékeztessük magunkat arra: ami körülvesz minket, az csupán egy ideiglenesen körülöttünk állomásozó állapot”* és arra, hogy az együtt mozdulásban a polgári körök jelentik a kereteket.⁹

A cselekvésnek 2004. március 27-én, a néppárttá alakított Fidesz első szövetségi gyűlésén jött el az ideje. Itt Orbán Viktor nemzeti petíciót bocsátott útjára a költségvetés módosítása érdekében, és abban a reményben, hogy majd egymillió ember fogja aláírni.¹⁰ *„Itt a feladat, ideje mozdulni!”*, mondta, és aláírásgyűjtésre szólította fel a jelenlévőket és a jelen nem lévőket. A polgári köröknek területenként meghatározott számú aláírás összegyűjtése volt a feladatuk. Az „együtt mozdulás” metaforája a Kárpát-medencei magyarság egészére is vonatkozott. *„Politikai értelemben ma már az egész Kárpát-medencei magyarság együtt mozog”,* mondta Orbán 2004. júliusában, a Bálványosi Szabadegyetemen.

A 2006-os választás közeledtével az „együttmozdulás” a „lenni” vagy „nem lenni” kérdésévé szélesedett. Várpalotán, az országértékelő beszéde előtti egyik „országértékelő beszélgetésen” Orbán így fogalmazott: *„aki az összefogás ellen van, az elvész.”* Az összefogást, amelynek a választás megnyerése a tétje, alulról kell kezdeményezni, mert mindig csak az valósult meg, *„amit alulról követeltek”* (MTI, 2005. február 11.).

A nemzet mint értékrendbeli közösség

Az érzelmileg együtt mozduló közösség a vallásos emberek közössége is; a jók oldala a rosszak oldalával szemben. *„Az elmúlt négy évben megszületett a szeretet, az összefogás, a család és a haza értékei által egybeforrott nemzeti, politikai közösség”,* mondta Orbán Viktor 2002. április 21-én a Millenárison.

A 2002-es választás elvesztése után Orbán gyakran mondta el beszédeit határon túli helyszíneken, templomokban, vallási rendezvényeken. 2003. júniusában Kárpátalján, Akli községben, az új harang felavatásakor a vallás, a nemzet, a

politika, az építkezés és a felemelkedés összetartozásáról beszélt: *„A magyar ember sajátja, hogy harangszó nélkül nem akar templomot. Tudjuk: amint a gyáva, úgy a néma népek sincs hazája. A harangozás, a törvényalkotás, a diplomácia, az építkezés mind az egységes magyar nemzetstratégia részei, mely egyszerre kívánja lelkiileg és fizikailag felemelni a magyarságot”* (Idézi Balla D., 2003). Szerencsen pedig, egy presbiteri találkozón Isten, a haza, a szabadság, a közösség és az erkölcsök egységét fogalmazta meg: *„Akik gondviselés nélkül akarnak tenni a hazáért és a szabadságért, azok bálványokat fognak építeni. Szilárd erkölcsi értékek nélkül a haza csak gazdasági vállalkozás, a szabadság pedig túlhajszolt élvezet. Istennel azonban a haza közösség, a szabadság pedig teremtő erő”* (MTI 2003. június 22.).

Orbán Viktor a Fidesz 2004. március 27-i szövetségi nagygyűlésén a jókkal szemben álló gonoszokat Jókai Mór *A jövő század regénye* című regénye alapján definiálta. Azokkal szemben, akik az emberiség nagy bajait orvosolni törek-szenek, van egy másik *„óriás, akinek neve nihil, a semmi, aki nem hisz semmit, sem Istent, sem hazát, sem nemzetet [...] sem emberi törvényt, sem családot, sem költészetet.”* A gonosz oldal a jó oldal alapját képező értékeket tagadja. *„Ha a modern köztársaság megszorító csomagokat, elbocsátásokat, az otthonteremtés lehetőségének felszámolását, bankbotrányokat, inflációt és sokszorososan növekvő államadósságot jelent, akkor ebből a modern köztársaságból a magyar emberek nem kérnek.”*

A kishitűvé tett nemzet

A Fidesz nemzeti tematikáján a kezdetektől végighúzódt, hogy a párt ellenfelei a nemzetet kishitűségben tartják. Kövér László 2002. március 26-án a következőket mondta Szombathelyen: *„Egy pillanatra fogadjuk el azt, hogy [...] egy képesség nélküli, alkalmatlan, tehetségtelen néppé lettünk az elmúlt néhány évtizedben. Csak én erre azt mondom [...], hogy így viszont nem érdemes élni. Tehát, hogyha így gondoljuk, akkor menjünk le a pincébe, keressünk egy jó erős kötelet, meg egy viszonylag erős gerendát és szöveget, és kössük fel magunkat. Csak én azt szeretném kérni azoktól, akik [...] évek óta ezt próbálják sulykolni az önök fejébe, hogy legalább járjanak elől jó példával. És ha ők már mind végeztek, akkor mi meg mégis csak gondolkodjunk el azon, hátha nélkülük többre mennénk”* (www.nyugat.hu).

Orbán Viktor is többször beszélt a nemzeti kisebbségről. Egy Kárpátalján elmondott beszédében a státusztörvény-módosításával kapcsolatban (mely azt célozta, hogy Szlovákia egyezzen bele a törvény alkalmazásába) azt mondta: *„Új szelek fújnak manapság odahaza: arról beszélnek nekünk, hogy tanuljunk meg kicsinek lenni”* (MTI 2003. július 13). Majd 2004. október 8-án: *„Magyarország legnagyobb bajának azt tartom, hogy krónikus kisebbségi érzésben szenvedünk.”* A kettős állampolgársággal kapcsolatos népszavazás előtt így fogalmazott: *„Nem lehet mindig megvert népek lenni, néha győzni is kell”* (Napkelte, 2004. november 19.).

A magabiztosság elvesztése betegségekhez vezet, derült ki Orbán beszédeiből. A 2002-es kormányváltás után a magyarok elvesztették önbizalmukat. A változás nem az, mondta 2005. február 12-én, az óbudai „országértékelő beszélgetésen”, hogy „nem mi kormányzunk – Istenem, fogunk még”, hanem, hogy „ismét egy kilátástalan, saját magában nem bízó néppé lettünk”. 1998-ban ugyanis „az ország valamilyen rejtélyes okból elkezdte elhinni magáról, hogy képes arra, amiben korábban nem hitt.” Ezért „nem egyszerűen kormányváltásra van szükség, sokkal többről van szó, vissza kell emelkedni valahogy, fel kell emelni a lelkünket, és el kell indulni előre”. A magyarok betegségei is arra vezethetők vissza, hogy meggyengült az identitásuk. Ez az oka annak, hogy a másik ember iránt a magyar nem együttérzést, védelmet, támaszt, szolidaritás és közösséget érez, hanem akadályt vagy veszélyt lát benne. „Ha ebből nem tudunk kigyógyulni, nem állunk talpra”. Magyarország az elmúlt három évben összeesett, elvesztette az erejét, az önbecsülését, mondta Orbán 2005. február 15-i éwertékelő beszédében is. „Vissza kell adnunk Magyarországnak az életerőt, és nemcsak a 2006-os választásokra gondolok”.

Orbán 2005. elején tartott „országértékelő beszélgetéseinek” utolsó helyszínén, Esztergomban az országot mentális betegnek nevezte. A kormány nemzetpolitika helyett üzletpolitikát folytat az egészségügyben, mondta. 1998 és 2002 között más volt a helyzet, mert a magyarságnak akkor volt önbecsülése. Úgy vélte, legközelebb 2006-ban térhet vissza az emberek életkedve, ha a Fidesz megnyeri a választást (Népszava, 2005. február 14.).

A beteg nemzet diagnózisát és terápiáját 2006. március 19-én, a Fidesz kongresszusán Mikola István miniszterelnök-helyettes jelölt így írta le: *„az új nemzettudat csak akkor tud kialakulni, hogyha abban a bizonyos nemzetelekben, a kollektív tudattalanban elegendő energiátömeg, energiamentiség van. Sajnos [...] a magyar nemzet lelkéből, a kollektív tudattalamból Moháctól Trianonig, Trianontól december 5-ig a történelmi vereségek, háborúk elszívták az energiákat.”* *„Ma energiahiányos a kollektív tudattalan, vissza kellene valamilyen módon töltenünk ebbe az energiát, erőforrásokat kellene nyernünk ahhoz, hogy elindulhasson egy új nemzettudat kialakulása.”* Mikola négy orvosságot ajánlott a beteg társadalomnak, ezek: az identitás, a szolidaritás, a család és a hit (NOL, 2006. március 19.).

A nemzet mint a parlamenti legitimáció alternatívája

Már 2002 előtt is voltak jelei annak, hogy a Fidesz a parlamenti politizálásnak mérsékelt jelentőséget tulajdonít.¹¹ 1999 óta Orbán Viktor minden februárban éwertékelő beszédet tartott, de nem az Országgyűlésben. 2002 után szinte bojkottálta az Országgyűlést.¹² Ezek a jelek jól mutatják, hogy olyan, spirituális vezetőnek tekintette magát, aki a parlamenti rendszernél szélesebb politikai tényezőben (népben, nemzetben, a társadalom egészében) gondolkodik.

A Fidesz 2003-as orientációváltása után a nemzet már nem pusztán a pártot támogatókat jelentette, hanem egy politikai legitimáló erővel rendelkező közösséget, amelybe mindenki beletartozik. A nemzet és a Fidesz mintegy természetes, szervesen összetartozó egységet alkotnak. A tágabb nemzetfogalom ugyanúgy utal az országhatárokon túl érő nemzeti közösségre, ahogy a szűkebb is utalt. Ugyanakkor a nemzet egészét már *az adott hatalomgyakorlási struktúrától és politikai intézményrendszertől független*, a Fidesszel egy értékrendet valló közösségnek is tekinti.

Az ellenzékbe került Fidesz a pártrendszer meghaladásának útját kínálta. 2002 után a nemzeti tematika ellenzéki tematika: a kormányzat bírálatainak és delegitimálásának, a nemzet parlamenttel szembeni politikai közösségként való megfogalmazásának, illetve a következő választás megnyerésének legfontosabb diszkurzív területe. A nemzet eszerint a párt parlamentarizmusnál magasabb rendű legitimációjának tényezője. A választást megnyerő pártok *„semmit sem tehetnek a polgári Magyarország szándékai és akarata ellenére”* hangzott el a Dísz téren 2002. május 7-én. *„Nincs kormányzati eszközünk, de van sokmillió magyar akarata”*.

A Fidesz 2002-ben kis szavazati különbséggel került ellenzékbe. A szavazatok újraszámolásának követelése előre vetítette a politikai struktúrától független nemzeti legitimitás koncepcióját és a nyertesek legitimitásának kétségbe vonását.¹³ A nemzeti tematika a 2002-es választás elvesztése után először vált hangsúlyosan olyan politikai stratégia részévé, amelyben a cél a hatalom visszaszerzése volt. A tematizációk ettől kezdve azt bizonyították, hogy a párt a választásokat ugyan elvesztette, de nemzeti legitimitását, a nemzeti érdekek és értékek hiteles képviselőjének státuszát nem. A párt – kormányzatban lévő politikai ellenfeleivel szemben – a nemzet igazi akaratából képviseli a nemzetet.

A 2004. december 5-i népszavazás után a Fidesz retorikájában tovább erősödött a nemzeti legitimitációt biztosítani hivatott népfelleg-koncepció. A fő motívumok a következő gondolatmenetet erősítették: a legfőbb érzés a nemzeti érzés; a Fidesz kormányzása idején önbizalmat és hitet adott a nemzetnek, a mostani kormány idején viszont a nemzet elvesztette ezeket; a szakpolitikai kérdések a nemzeti önazonosság kérdései; a 2006-os választáson a Fidesz győzelme több lesz, mint kormányváltás: erkölcsi garanciája a nemzet lelki felemelkedésének.

Ma nem elegendő *„a parlamentben vitézkedni”*, hanem *„a társadalom ellenálló erejét”* kell növelni, mondta Orbán 2004. július 9-én, a Polgári Magyarországért Alapítvány konferenciáján. Ezt csak a jelenlegi állapotokon változtatni kívánó emberek tehetik meg, például azok, akik a polgári körökbe tömörültek. Ha valaki nem úgy gondolkodik, mint a kormány és holdudvara, *„könnyen a bíróság előtt találhatja magát”*, elvesztheti állását, vagy éppen sajtóhadjárat indul ellene.¹⁴ Ezért van szükség civil kurázsira – ez segítette elő a rendszerváltást

is, és ez vethet véget a mostani időszaknak is. A civil tudatosság jelenlétét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a nemzeti petíciót 1,2 millió ember írta alá. A kormány ugyanúgy illegitim, mint a rendszerváltás előtti kommunista hatalom, ezért a társadalomnak szembe kell vele fordulnia, és le kell győznie. Ennek keretei a polgári körök. A civil kurázsi tehát nem más, mint a kormányzat leváltása a polgári körök keretei között. *„Persze, lehet, hogy már le is győztük a múlt árnyait, csak még nem látszik”,* hangzott el a beszédben.

A nemzet parlamenti politika fölötti értelmezése tette lehetővé, hogy a Fidesz – elveszítve kormányzásra jogosító, választásokon nyugvó legitimitását – a nemzetet egyfajta *érzelmi legitimációs bázisként* fogja fel. Az új nemzetfelfogás *a parlamenti demokrácia morális ellenpólusa* lett. Az egyik oldalra került a politika piszkos világa: a *„pártok világa”,* ahol figyelmen kívül hagyják a nemzet akaratát, a másik oldalra pedig a nemzet a maga igazi képviselőivel.

A nemzetet egységesítő kormányzás koncepcióját Orbán 2004. szeptember 19-i beszédében összegezte az erdélyi Zilahligeten, a református templom felszentelésén. A *„pártok világában”,* mondta, *„a magyar közösség akaratának a megismerése helyett az alkudozások, a címek megszerzéséért folytatott harc tölti be a magyar közéletet az egész Kárpát-medencében.”* A másik oldalon viszont *„készülőben van egy egységesülő magyar nemzetstratégia, amely valóban áthidal a határok felett.”* *„Bár a budapesti kormány gyengécske, most éppen van is meg nincs is, de maga Magyarország, a haza azért erős.”* Az ország és a kormány közötti összhang azonban majd helyreáll: *„Lesz majd még Magyarországnak olyan kormánya, amely a határon kívüli magyarokat nem teherterhelnek, hanem erőforrásnak tekinti.”* *„Mi [...] nem politikai küzdelmet folytatunk pártokkal pártokért, kormányokkal kormányokért, a mi küzdelmünk elsődleges célja a közösségépítés. A teljes magyar nemzeti egység megvalósítása.”* A kettős állampolgárságról tartandó népszavazásról szólva így összegezte a nemzeti összetartozást: *„Magyarország és a határon kívüli magyarok vagy együtt emelkednek fel, vagy sehogy”* (Népszabadság, 2004. szeptember 20.).

Orbán 2005. július 23-án a Bálványosi Szabadegyetemen hosszan beszélt arról, mit jelent a politikailag egységes nemzet. *„Szeretnénk, ha a nemzeti oldal kifejezés egy idő után [...] nem a nemzeti érdekek erőteljesebb képviseletét hangsúlyozó megkülönböztető jegye lenne a jobboldalnak, hanem egész egyszerűen csak egy történeti név, egy történeti attribútum, és a nemzeti érdekek kifejezett képviselete általánossá válna a magyarországi belpolitikában.”*

A nemzet politikai képviselete

A Fidesz első orientációváltásától kezdve építette azt a képet, hogy a rendszerváltás igazi megvalósítója. 2003-ig nemzeti tematikája rendszerváltó anti-kommunizmusára épült.¹⁵ Ez volt öndefiníciójának egyik legfontosabb eleme.¹⁶ 1998 után a *„polgári”* és a *„nemzeti”* (2002 után pedig a *„kereszténydemokrata”*)

kategóriát használta a számításba jöhető kategóriák („jobboldali”, „konzervatív”, „keresztény”, „nemzeti”) közül önmaga meghatározására.¹⁷ Hatalomra kerülve a „polgári” (azaz „antikommunista”) jelzővel fejezte ki, hogy az antalli hagyományokat folytatva is saját profillal rendelkezik. Bár kormányzati ideje első részében a „nemzetit” alárendelte a „polgári” kategóriának, a diskurzusokat a kommunistáktól való megkülönböztetésre épülő nemzeti tematika uralta, amelyben a „polgári” egyet jelentett a „nemzetivel”. A szövetséggé alakult Fideszt Orbán Viktor egy interjúban kontinentális típusú kereszténydemokrata néppártként határozta meg (Index, 2004. április 1.).¹⁸

Ahogy erről már szó volt, a 2002-es választás elvesztése után a „polgáriként” értelmezett nemzet („mert a haza nem lehet ellenzékben”) fogalma kitágult. A szövetséggé alakult párt elnevezésében még a „polgári” jelző szerepel. De a baloldali emberek képviselőjére is vállalkozó Fidesz retorikájából a „nem kommunista” jelentésű „polgári” jelző kezdett kikopni. A szövetség alapítólevele már a „szabad ember” kifejezést használja. A párt antikommunizmusa és rendszerváltó énképe ugyanakkor megmaradt. Önmeghatározásában a nem kommunista (azaz polgári) nemzetet képviselő párt képe 2003-tól alakul át a nemzet egyetlen hiteles politikai képviselőjének képévé.

Orbán Viktor többször is új korszaknak nevezte az 1998–2002 közötti kormányzati ciklust. Egyfajta küldetesként értelmezte kormányzásukat, amely erkölcsi és lelki gyarapodáshoz is segítette az országot. „1998-tól kezdődően lezártuk a 20. századot, amelyben a leszakadás, a vereség, a megaláztatás és a balszerencse jutott a magyaroknak osztályrészül”, mondta 2002. április 21-én a Millenárison. A választást két világrend közötti választásnak, elvesztését 2002-ben is, 2006-ban is történelmi változásnak látta. „Két világ határán állunk. Választanunk kell”, mondta 2002. április 13-án a Kossuth téri nagygyűlésen.

A rendszerváltás álma egy biztonságos ország volt, mondta 2004. április 27-én, a Fidesz első szövetségi nagygyűlésén, az új jelszó (Munka, otthon, biztonság) előterében. Ezt vette el a szocialista–szabaddemokrata kormány, ezt ígéri a Fidesz. Az új küldetést 2005. június 16-án, a Magyar Demokratában a következőképpen foglalta össze: „A polgári oldalnak az lett az új küldetése, hogy magyar emberhez méltó életet teremtsen a Kárpát-medencében”.

A nemzetfogalom parlamenti politika fölé emelésével a nemzet politikai képviselőjének tartalma is megváltozott. 1998 és 2002 között a nemzeti tematika a kormányzás legitimálására szolgált; utána már a parlamentarizmust megkerülő nemzeti érdekképviselő legitimálására. A kormányzati időszakban tematizált gazdasági magyar út után a Fidesz tematizálni kezdte a politikai magyar utat is. A tematizációk a nemzeti tematika valamennyi kérdését (mi a nemzet; kik tartoznak hozzá és kik nem; kik a hiteles és törvényes képviselői és kik nem; kik az ellenségei; mik a nemzet érdekei) érintették.

A párt szövetséggé alakulásával neve Magyar Polgári Szövetségre változott. A támogatókból álló körök, valamint a párt és a polgárok közötti szövet-

ség gondolata nem a Fidesz találmánya volt.¹⁹ Kodifikált formában azonban a Fidesz–MPSZ 2003-as alapító okiratában találkozunk vele. A szövetségbe ekkor már a politikai partnerek mellett az Orbán Viktor személye köré csoportosuló polgári körök és a „nemzeti érzelmű polgárok” is beletartoznak. A szövetség tagozatai (munkás, gazda- értelmiségi, nyugdíjas, női, ifjúsági, falusi, kulturális, önkormányzati, zöld) a társadalom legkülönbözőbb csoportjait fedték le, kifejezve a nemzet szociológiai értelemben tág felfogását. A rendszerváltó párt képe kiegészült a *nemzetegyesítő párt* képével.

A szövetséggé alakulás célja, hogy megteremtsek „a magyar polgárok boldogulásának feltételeit” és erősítsék „a nemzet együvé tartozását”. A fő értékek: igazságosság, szabadság, szeretet, keresztény erkölcs, rend, kereszténydemokrácia, szociális piacgazdaság.²⁰ A hitben fellelt szabadság eszméje a kereszténységre, mint politikai vallásra utal.

A nemzet tehát: szövetség, a szövetséget pedig úgy hívják, hogy Fidesz. Három tényezője van: egy parlamenti politikai párt, a pártot támogató polgári körök hálózata és a szimpatizánsok időről-időre megszólított, mozdulásra hívott tábora. A polgári körök létrehozása a nemzeti legitimitást biztosító struktúra kiépítésének a kezdetét jelentette. Deklarált céljuk *A polgári körök hitvallása* című dokumentum szerint a nemzeti érdekek védelme egy, a politikai intézményrendszerrel párhuzamos szerveződési formában (www.szabad-europa.hu/online/fmenu/polgarikorok).

2004. március 27-én Orbán Viktor a Fidesz szövetségi nagygyűlésén jelentette be, hogy „megszületett az első európai néppárt Magyarországon”.²¹ Ekkor indította útjára a „nemzeti petíciót”. A nemzet politikai képviselőjét az „egy a zászló, egy a tábor” jelszó jegyében képzelte el. *„Szövetségben kell megvédeni a csatlakozás biztonságát. Magyarország első európai néppártja nem hagyhat senkit az út szélén.”* Majd Szabadkán 2005. január 14-én: *„Nemzeti és nemzetegyesítő párt vagyunk, politikai ellenfeleink pedig megosztják a nemzetet”.* Pártja *„egyik küldetése, hogy a Kárpát-medencében létrejőjön a magyar nemzet teljes körű újraegyesítése, az uniós normáknak megfelelően autonómiák szülessenek, és létrejőjenek a kettős állampolgárságról szóló döntések.”* A 2006-os választási kampány nagy akciói (nemzeti konzultáció, Orbán „országépítő beszélgetései”) ugyancsak a politikai értelemben mindenkit magába foglaló nemzetkép jegyében zajlottak. A párt 2006-os választási programja is ennek jegyében viselte a „nemzetegyesítő program” megnevezést.²²

A vezető

A 2002-es választás elvesztése után a Fidesz identitásstratégiájában felértékelődött a nemzet egységét megerősítő vezetőnek a személyes találkozásokon, rendezvényeken, akciókon (például a nemzeti konzultáció, a különböző petíciók)

alapuló viszonya. A nemzet, a vezető és a politikai siker összekapcsolódása nem ismeretlen a történelemben. A nagy tekintélynek örvendő, karizmatikus vezető képe, aki az ellentéteket nem feledve, de ezeken felülemelkedve a nemzetet egységbe fogja, történelmi előzményekre épült. A magyar történelem két sikeres korszaka: a honfoglalás és a kiegyezést követő időszak elválaszthatatlan volt Szent Istvántól, illetve Deák Ferenctől, akik nemcsak a sikerhez vezető politika koncepcióját alkották meg, hanem az új típusú államalakulat megvalósításához is hozzájárultak.

A nemzet és vezetője egységének alapja a racionális szempontokat ki nem iktató, de ezeket relativizáló érzelmi elfogadás. Az egység a vezetőben erősíti küldetéstudata helyénvalóságát, követőiben pedig az összetartozás tudatát. Vezetőnek lenni kiválasztottság kérdése, a nemzetet a jó úton vezetni: *küldetés*. A vezetőt a modern demokráciák politikai intézményei (választások, a győztes párt kormányalakítási joga) legitimálják. Ugyanakkor, ha a sors úgy hozza, az alkotmányjogi legitimitáció felfüggesztésével a megszólított társadalmi csoportok érzelmi, értékrendbeli és hitelvű elfogadásának is legitimáló ereje van.

Orbán Viktort a 2002-es választás elvesztése után hívei gyakran nevezték „a nemzet miniszterelnökének”. A Fidesz néppárttá átalakítása azt fejezte ki, hogy aki a pártot vezeti, az egész nemzetet vezeti. Ahhoz, hogy Orbán a nemzet vezetője legyen, pártjának túl kellett lépnie a bal–jobb dichotómia szerint értelmezhető jobboldaliságon, neki pedig az „egy ellenzéki párt elnöke” státuszán. A politikusi professzionalizmust prófétizmussal ötvözte.²³ A napi politikai aktualitásokat egyetemesebb történelmi, nemzeti, társadalmi vagy éppen emberi kontextusba helyezte. A koncepció szerint a nemzet maga is részt vesz sorsa irányításában vezetője irányítása alatt. 2004. március 27-én, a Fidesz első szövetségi gyűlésén Orbán a nemzeti petíciót krisztusi szavakkal bocsátotta útjára: *„Menjete, a petíciót osszátok szét minél többfelé. Legyetek okosak és szelídek. Én is veletek leszek majd.”* Ez a felszólítás egyenes vonalú kapcsolatot ír le a nemzetet és érdekeiket megtestesítő párt fejétől az utasításokat végrehajtó tagokig.

Orbán Viktornak azt az elképzelését, hogy a nemzetnek vezetőre van szüksége, jól illusztrálja, hogy a 2006-os választási kampányban Mikola Istvánt, akit miniszterelnök-helyettesnek jelölt, rendszeresen „a nemzet orvosának” nevezte. A nemzet két nagy célja a gazdasági és a lélekszámbeli gyarapodás, mondta Orbán 2006. április 11-én. Mikola feladata, hogy *„a nemzet orvosa, gyógyítója”* legyen, *„a magyar életerő és gyermekvállalás ügyét képviselje majd a kormányzatban”*. Az lesz a dolga, hogy szem előtt tartsa: *„miképpen lehetnek a magyar emberek egészségesebbek, mit kell tenniük, hogy tovább éljenek, hogy vitálisabbak legyenek [...], és hogy a magyar családok ne féljenek annyi gyermeket vállalni, amennyit szeretnének.”*

Politikai cselekvési formák

A Fidesz egy központból irányított akciói („megbeszélés”, „nemzeti konzultáció”, „nemzeti petíció”, „nemzeti összefogás”) sajátos premodern társadalmi aktivitási formák, amelyek különböznek a nyugati demokráciák modern, alulról szerveződő, önállóságon alapuló társadalmi cselekvési mintáitól. A következőkben azt vizsgálom, hogy ezekben hogyan fejeződött ki a Fidesz által vezetett nemzeti tematika.

A *megbeszélés*. Orbán Viktor az együvé tartozók nagy családjának a közvetlen demokrácia ígéretét kínálta. A nemzet és politika viszonyának új koncepciója alapján az eliten kívüli társadalmi csoportokat is megszólította. A rendezvényeken való részvétel a saját sors alakításának ígéretét és élményét nyújtotta. A rendezvények vissza-visszatérő fordulata: „beszéljük meg”, mint ahogy a rendezvényeket is azzal hirdették meg meg, hogy „beszéljük meg” „közös dolgaikat”. Orbán 2005. februárjában, országértékelő beszéde előtt Pocsajon, Miskolcon, Várpalotán és Budapesten tartott „országértékelő beszélgetéseket”, hogy a párt politikai programjának elkészítésébe bevonják az embereket. Ezek dramaturgiája az emberek és az érdekeiket képviselő politika közötti kapcsolatok személyességét domborította ki: Orbán válaszolt azokra a kérdésekre, amelyeket a két állandó műsorvezető tett fel.

Sajátos társadalmi cselekvési forma volt a „nemzeti konzultáció”. Orbán Viktor 2005. március elején bejelentette, hogy elindítja a nemzeti konzultációs programot, hogy felül tudjon emelkedni a napi politikai csatározásokon.²⁴ Létrehozta a Nemzeti Konzultációs Testületet, élén a nyolctagú Nemzeti Konzultációs Tanáccsal. A testület hatáskörébe tartozott a 3,6 millió háztartásba eljuttatandó kérdőív feldolgozása.²⁵ A testületnek honlapja is volt és egy Nemzeti Konzultációs Központnak nevezett irodája.²⁶ Ide várják mindazokat, mondta Kudlik Júlia, a testület szóvivője, „*akik beszélgetni szeretnének a közélet dolgairól, konzultálni akarnak a testület tagjaival*” (MTI 2005. május 18.). A válaszok alapján összegző dokumentumot készítenek a testület tagjai, jelentette be Orbán; ennek „*ki kellene adnia majd azt a közös célt, aminek a jegyében, aminek a mentén egyesíteni lehetne ezt a megosztott, szétszabdalt és széthúzó országot*” (Népszabadság, 2005. április 28.).²⁷

A nemzeti konzultációban egy, a közös célok mögött felsorakozó nemzet képzete húzódik meg. „*A magyar nemzetből ma hiányzik a valóságos helyzettel való szembenézés bátorsága, hiányoznak a közös célok, e nélkül pedig nincs erős nemzet*”, mondta Orbán a Szabad Európa Központ konferenciáján. Azt fejtegette, hogy az embereket be kell vonni a nemzetet érintő, fontos döntésekbe. E bevonás sajátos formája volt a nemzeti konzultáció. A választásokat majd megnyerő polgári erőknél nem a baloldal ellen kell majd harcot vívniuk. Nemzeti kormányzásra lesz szükség, és a nemzetben a baloldal is benne van. A nemzeti konzultáció meghirdetése óta Orbán Viktor több ízben is hangsúlyozta, hogy

változást csak egy, a pártok felett álló „nemzeti kormány” hozhat. Körútja első állomásán, Zsámbékon arról beszélt, hogy van néhány ötlete arról, *„hogyan kellene a mostani pártkormány helyett egy igazi nemzeti kormányt alakítani annak érdekében, hogy rendbe hozzassuk azt, amit még rendbe lehet hozni”* (MTI, 2005. június 17.).

„A választásokon sem jobb-, vagy baloldali programmal kell föllépni, hanem kizárólag egy nemzeti válságkezelési programot kell meghirdetni, amelyben a jobb- és baloldali emberek megtalálják a számításukat”, mondta Orbán az M1 csatorna *Napkelte* című műsorában 2005. április 22-én. Azokat, akiket az emberek lefognak váltani, ugyan nem lehet bevonni a kormányzásba, *„de egyfajta nemzeti egységkormányra, meg nemzeti egységkormányzásra, meg összefogásra törekedni kell”*. Olyan nemzeti programot kell meghirdetni, amely ideológiamentes. Ideológiamentes nemzeti célnak nevezte a teljes foglalkoztatást, a magyar kulturális hagyományok megőrzését és az oktatási rendszer problémáinak megoldását.

A Nemzeti Konzultációs Testület nemzeti misszióknak fogta fel szerepét. Feladatértelmezésében a nemzeti értékválsággal összekapcsolódtak a betegségek. Iván László pszichiáter, gerontológus szerint a testület *„a mindennapi emberektől kapott információkkal a mai Magyarország gondjain, zavarain kíván enyhíteni”*, és szeretné megerősíteni az *„emberközi élet”* biztonságát. A nemzeti konzultációval küzdenének *„a szerteágazó zavaró tényezők”, „a széthullás, a bizalmatlanság, a képmutatás és az álértékek ellen.”* Az iroda feladata, hogy *„a bizalom hajléka lehessen, és a mindennapi sorsok által felvetett kérdésekre választ adhasson.”* Nem a politika szolgálatában tevékenykednek, hanem életünk jövőbeni minősége érdekében. *„Cél: pezsgő élet a hajlékban.”* A nemzeti konzultáció valójában nem más, mint egy nagy nemzeti pszichoterápia, mondta (Népszabadság, 2005. május 19.). A Fidesz a 2006-os választási kampányban folyamatosan hivatkozott a 3 millió 200 ezer emberre, akikkel konzultált programja összeállításához.

A nemzeti összefogás. A kormányzás *nemzeti küldetés*, fejtegette Orbán 2004. január 17-én, a Fidesz kulturális tagozata országos tanácsának megalakulásán. Nem gazdasági problémák megoldásából áll, hanem a legnehezebb kérdésekre adható válaszok összességéből. Ilyenek: a demográfiai problémák, a magyar középosztály hiánya, a nemzeti függetlenség kérdései, valamint a kultúra és a magyar nyelv ügye. E megválaszolendő kérdések alapja a kulturálisan összetartozó nemzet: *„mi olyan nép vagyunk, amelyet elsősorban nem vérségi kötelékek fűznek össze, sokkal inkább a kultúra és a magyar nyelv.”* 2005. július 23-án a Bálványosi Szabadegyetemen a kormányzás új minőségének szükségességéről beszélt: *„A kormányzás másfajta gondolkodásmódot, másfajta szaktudást igényel, mint az, hogy egy forintból kettőt csinálni. Különösen egy állami forintból két magánforintot.”*

Orbán 2004-től többször hangsúlyozta, hogy nincs jelentősége a jobb- és a baloldal megkülönböztetésének. A kettős állampolgárságról rendezett népszavazás után a párt még inkább törekedett arra, hogy a nemzet fogalmába a

társadalom egészét bevonja, érzékeltetve, hogy az MSZP és az SZDSZ koalícióját a legszűkebben felfogott nemzet utasítja el.

Orbán beszédei a *nemzeti összefogásban* jelölték meg a bajok megoldásának egyetlen lehetséges módját. Többször is emlegette „a magyar szolidaritás ál-lama” megteremtésének célját. Nemcsak a polgári oldal választási győzelmére van szükség, hanem ezt követően a pártpolitikai csatározásokat elkerülő nemzeti összefogásra is, hogy „a jelenlegi kormányzat után maradtakat el lehessen takarítani”. A jelenlegi kormány nem sokat tett, inkább ártott. *„A baj azonban ennél is nagyobb, kedves barátaim. Nem csak arról van szó, hogy annak van vége, ami három éve kezdődött, a baj az, hogy annak is vége van, ami 15 éve kezdődött: a magyar demokrácia felélte lelki tartalékait, az emberek egyre kevésbé hisznek benne”*. Közös nemzetegyesítő célokra van szükség, és ez megvalósulhat olyan kérdésekben, hogy mindenkinek legyen munkája. Egyetértés alakulhat ki a család, a gyerek, az iskola fontosságában. Ha az emberek azt látják, hogy a kormány, a parlament, az önkormányzat a célokban megfogalmazott irányba próbálja vinni az országot, *„abban az esetben újjászületik a hit, a remény és a bizalom, ami egy demokrácia működéséhez szükséges”* (NOL, 2005. május 24.). A nemzeti összefogás tehát a monopolhelyzet stabilizálásának és a politikai ellenfelek felszámolásának eszköze, amellyel elérhető a pártpolitikai csatározások megszűnése és a demokrácia működésének biztosítása.

A „nemzeti összefogás” szükségességére hivatkozott Lezsák Sándor is, amikor a Nemzeti Fórum nevében választási együttműködési szerződést írt alá a Fideszrel 2005. június 9-én: *„A gazdaság után ma már a magyar élet erkölcsi és szellemi alapjainak, értékeinek szervezett rombolása folyik, a különféle devianciák támogatása, a közösségellenes magatartásformák iránti türelem és a türelmetlenség a nemzeti érzelmű megnyilvánulásokkal szemben.”* A nemzeti összefogás *„távolabbi célja, hogy megszakítsa a négyévenként esedékes, úgynevezett »politikai váltógazdálkodás« semmire sem jó, semmire sem elég gyakorlatát, és hozzászoktassa a magyar választókat ahhoz, hogy nem a »jobb« vagy »bal« hamis alternatívájában kell gondolkodni a politikai hatalom dolgában, hanem abban, hogy pártok és kormányok magyar nemzeti célokat szolgálnak-e vagy sem”*.

Orbán Viktor ugyanebből az alkalomból a Fidesz és a társadalom újfajta viszonyát fogalmazta meg. Az *„új szövetség”* felváltaná a pártrendszer, ugyanakkor valamiféle társadalmi szerződés is lenne: *„Magyarországnak ma nem erős politikai pártokra, hanem [...] az erős politikai pártokat is magukba foglaló erős szövetségekre, új szövetségekre, új megállapodásokra van szüksége [...]. A közélet kérdéseit az emberek közé kell vinni, karnyújtásnyi közelségben kell lennünk minden magyar emberhez.”* Ezt a megállapodást most nem két ellenzékben lévő erő írja alá, mondta, mert *„mi, a saját hazánkban sohasem lehetünk ellenzékben [...] mi mindig az emberek, a nemzet és a haza oldalán állunk.”*

A 2006-os választás közeledtével a Fidesz nemzeti tematizációi azt hangsúlyozták, hogy a párt a pártpolitikai orientációktól független, ezek fölött

álló, ugyanakkor mégiscsak pártstruktúrához kötött összképviselést hirdet. „A nemzeti konzultáció nem akar megállni a jobboldal határainál”, mondta Orbán a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség országos küldöttgyűlésén 2005. február 21-én.

A 2006-os választásra készülő Fidesz plakátjain, szóróanyagain már nincsenek nemzeti színek. Már nem az általa hosszú évek alatt felépített nemzetbe tartozók nevében kíván harcolni, hanem az ország minden lakosa nevében. „Már rég nem arról van szó, hogy a Fidesznek csak a jobboldali, polgári, keresztény, nemzeti értékrendet vallókat kellene képviselnie, mi mindenkiért szót emelünk, senkit sem hagyunk az út szélén.” A Heti Válasz 2005. szeptember 22-i számában így fogalmazott Orbán Viktor: „2006-ban nem pártkormányt, hanem nemzeti kormányt kell alakítani. Vagyis nem a pártok erőviszonyai alapján, hanem a feladat nagyságrendjéhez mérten kell kiválasztani az ország életének irányítóit”.

A 2006-os választás előtt már a társadalmi, gazdasági és politikai élet teljes átalakulását ígérte a Fidesz. Új gazdaságra, államra és politikára van szükség, ismételte meg Orbán a Polgári Magyarország Alapítvány Közjé és szolidaritás című konferenciáján február 26-án. „Olyan kormányt választunk magunknak, amely a magyar emberek szemével nézi a világot, magyar fejjel gondolkodik, magyar szívvel érez, és a magyar érdekek megvédését tartja a legfontosabbnak”. Meghirdette a kultúrállamot, mely a bizalomra épül, szemben a jogállammal, mely a bizalmatlanságon alapul, hiszen jogszabályokkal védjük magunkat egymás ellen. A kultúrállam mélyebb gyökerekkel és hagyományokkal rendelkezik, mint a jogállam, mondta (Hír TV 2006. február 27.).²⁸

A politikai ellenfél

A Fidesz nemzeti tematikájában az első orientációváltástól kezdve a politikai ellenfelek ellenségekként fogalmazódtak meg. Két attribúció szövedékében jelentek meg: egyrészt mint *nemzetidegenek*, idegen érdekek szolgálatában állók, másrészt mint *nemzetellenes* erők, amelyek megakadályozzák a nemzet egyesítését. Mindkét attribúció megfosztja a politikai ellenfeleket nemzeti legitimitásuktól. A Horn-kormány „csak közjogi értelemben magyar kormány”, mondta Orbán 1996-ban, a magyar-román alapszerződés vitája idején. Ugyanezt megismételte 1997. júniusában, a Zeneakadémián. 2002. február 5-én, az Orbán–Nástase paktum parlamenti vitájában hazaárulónak nevezte az MSZP-frakciót.²⁹ A szocialista pártot 2002 és 2006 között a Fidesz több rendezvényén is a nemzet árulójának nevezték.

A nemzetellenesség hangoztatása az első orientációváltástól kezdve végigkísérte a Fidesz diskurzusait, de 2003-tól lett hangsúlyos, amikor a hatalom visszaszerzésének stratégiája a parlamenti legitimitáció ellenében megkonstruált nemzeti legitimitáció koncepciójára épült. Ennek az időszaknak a 2004.

decemberi népszavazás volt a legnagyobb eseménye, amely lehetőséget kínált a tematika és a gyakorlat összekapcsolására.

A nemzetidegen politikai ellenfél. A Fidesz először 1996-ban, *A polgári Magyarországért* című kiadványában vádolta meg az akkori koalíciót azzal, hogy a magyarságtól idegen, a külföldi tőkét kiszolgáló „nagytulajdonosi elit” javára kormányoz. Az 1998–2002 közötti kormányzati ciklusban már több jele volt mind az intézkedések, mind a retorika szintjén az idegen- és a nagytőke-ellenességnek. *„Megvédtük a termőföldet a külföldi kézre kerüléstől”,* mondta Orbán a Millenáris Parkban 2002. április 21-én.

A 2002-es választási kampányban erősödött a pénzvilág jelentette fenyegetettség víziója. A tematizáció szerint a szocialista párt a mögöttes álló nagytőke és pénztőke érdekeit képviseli. A pénztőke fenyegeti a kultúrát és a tisztességes munkán alapuló gazdaságot; a baloldal a nemzet ellensége volt a múltban is; a szocialisták nemzetietlenek.

Orbán Viktor a 2002-es választás második fordulójára előtti mozgósítás egyik nagy rendezvényén, a Testnevelési Egyetem előtti, április 9-i nagygyűlésen kapcsolta össze hangsúlyosan a nagytőkét a szocialista párttal. Az ország érdekeit a nemzetközi pénztőke veszélyezteti, mondta. *„Ha a szocialisták alakítanának kormányt, akkor valójában [...] a nagytőke és a pénztőke alakít kormányt. [...] Minden ország gazdaságának, így a magyar gazdaságnak is szüksége van nagytőkére is, és pénztőkére is. De nem bízhatjuk rájuk az ország kormányát. Azért nem bízhatjuk rájuk, mert ők egyébként érthetően és helyesen csak a saját hasznukat nézik. A kormánynak pedig a polgárok javát kell szolgálnia. [...] Mert jó, ha nem felejtjük el, hogy Magyarország államformája köztársaság és nem részvénytársaság.”* Pár nappal később, április 13-án, a Kossuth téri, többszáz ezer fős nagygyűlésen szembeállította a Fidesz-kormányzást az MSZP és az SZDSZ koalíció kormányzásával: *„(1998-ban) beléptünk abba a világba, ahol többé nem a szociálisan érzékeny pártnak öltözött nagytőke és pénztőke alakít kormányt. Beléptünk abba a világba, ahol 1998-tól az öntudatos polgárok visszahelyezték magukat jogaikba és megerősítették közösségeiket.”* A 2002-es választás elvesztése után többször is elhangzott Orbán szájából, hogy *„a baloldali áruhát viselő nagytőke, pénztőke alakít kormányt.”*

A tematizáció szerint a nagytőke és a pénztőke fenyegető jelenléte egyrészt a kultúra dimenziójában érhető tetten, másrészt a munka világának dimenziójában. Arról a fenyegetésről, amelyet a „bankárvilág” jelent a kultúrára, Orbán Viktor 2004. január 17-én, a Fidesz kulturális tagozatának gálaestjén beszélt. A kultúrának kellene „vállára vennie” és „átmentenie” a nemzetet utódainknak, ám legyengítették. A kultúra „legyengítése” a csak általánosságban emlegetett „bankárvilág”, valamint a közelebbről ugyancsak meg nem határozott „magánállamok” és „magánbirodalmak” számlájára írandó. *„Ebben a bankárvilágban, amelyben élünk, a szavak és a mondatok is fedezet és tartalom nélkül sokasodnak. [...] Nemcsak a pénzüink, hanem szavaink is hétről hétre egyre kevesebbet érnek. [...] A föld mellett ma már a nyelvünk szinte az egyetlen nemzeti vagyon, amit még nem*

sikerült senkinek sem kiárúsítani, legfeljebb csak leértékelni. [...] Amikor tehát ma a bankárvilág minden számunkra fontos értéket, a forintét éppúgy, mint a szavainkét veszélyeztető kurzusáról beszélünk, akkor valójában a nemzet felemelkedését féltjük. Attól kell tartanunk, hogy a legyengített kultúra nem lesz elég erős, hogy a vállára vegye és átmentse a nemzetet utódainknak. És ha a kultúra nem tudja átmenteni a nemzetet, akkor a nemzetek helyét teljes mértékben a magánbirodalmak, a magánállamok veszik át [...], amelyek a nemzetállamok mögött és között a bankárvilágot uralják, mint a polip csápjai, mindenhová elérnek. [...] És mégis úgy szólnak bele az életünkbe, úgy irányítanak, hogy közben semmilyen felelősséget sem vállalnak. Sem nép, sem táj, sem semmilyen élőlény iránt. És semmilyen közösséghez, csak a pénz, a haszon világához tartoznak.” Ha mi, magyarok nem választunk magunknak létformát, akkor más választ nekünk. „Csak annak a létformának van elérhető jövője, amelynek a kereteit a nemzet szabja meg. Európát eddig is a szabad nemzetek akarata tartotta és tartja össze, nem fordítva.”

A bankárvilágban a szavak és a mondatok – mint gyakran a tőzsdén forgó értékpapírok – fedezet nélkül sorakoznak. Orbán a Fidesz kulturális tagozata tanácsának megalakulásakor elmondott beszédében síkra szállt a „tisztá értékekre épülő nemzeti közérzés” és „közös akarat” mellett. „Hiányos és torz önismerettel, sérült nemzeti tudattal csupán az Európai Unió kiszolgáltatott, másodrendű polgárai lehetünk” (Népszabadság, 2004. január 19.). Az Unióban elfoglalt helyünk nem a törvényi garanciáktól, nem is a politikai érdekérvényesítéstől függ, hanem nemzeti tudatunktól.

A Fidesz kormányzása idején „visszaadtuk a munka becsületét”, mondta Orbán Viktor 2002. április 21-én a Millenáris Parkban. 2005. februárjában Várpalotán, az egyik „országértékelő beszélgetésen” is azt hangsúlyozta, hogy 1998-ban megpróbálták „visszaállítani a munka becsületét, a munkát és a jólétet összekapcsolni.” De ismét „visszatért a spekulációbarát gazdaságpolitika korszaka. Ismét úgy tűnik, annak van becsülete, aki spekulál”. „A munka és a jólét szétszakadt Magyarországon”, és ezt „valakinek egyesítenie kell, valakinek a spekulációbarát gazdaság helyett egy munkabarát gazdaságot kell létrehozni” (MTI 2005. február 11.).

2005. február 15-i országértékelő beszédében Orbán azt fejtegette, hogy két jövő között választhatunk. „Engedjük-e, hogy a spekulációbarát gazdasági rendszer szerint éljük az életünket, vagy változtatni fogunk, és egy munkabarát gazdasági rendszer irányába teszünk majd lépéseket?” „Ki kell mondanunk, hogy a spekuláló, az ügyeskedő, az a múlt figurája, s nem akarjuk megengedni, hogy ismét visszatérjen, s elvegye a jövőnket, mert ez fölemészti a jövőnket.” A választás egyik legnagyobb tétje az lesz, hogy marad-e egy spekulációbarát kormány, vagy jön egy munkabarát gazdasági- és adórendszert támogató kabinet.

A politikai riválisok és a nagytőke összekapcsolására az általam vizsgált időszakban utoljára a 2006-os választás első fordulója után került sor. A kedvezőtlen eredmények nyomán Orbán Viktor bejelentette, hogy lemond miniszterelnök-jelöltségéről. 2006. április 11-én a következőket mondta a Hír

TV-ben: *„Mindenki látja ebben az országban, hogy útban vagyok. Útban vagyok az MSZP-nek, az SZDSZ-nek és az MDF-nek is. És a mögöttük álló pénzügyi nagytőkés köröknek is útjában állok, ez az igazság.”* Ő plebejus miniszterelnök volt, mondta, plebejus érzelmű pártot vezet; személyével kapcsolatban ez a baja a nagytőkének, illetve ez a bajuk a nagytőke pártjainak.

A bankárellelens retorika épít a bankárellelenség történelmi előzményeire. Egyszerre hívja elő az ötvenes évek kelet-európai kommunista tematikájának ellenségképét és a nemzetidegen bankár történelmi sztereotípiáit. Az európai történelemből két magyarázatot is ismerünk arra, hogy miért nem kell szeretni a bankárokat: (1) mert a bankárok a munka nélkül szerzett jövedelem haszonélvezői és (2) mert a bankárok többsége zsidó, akik a nem zsidókból gazdagodtak meg. A keresztény úri magyar középosztály egyszerre irigyelte és nézte le a piszkos pénzügyekkel foglalkozó bankárokat és szívtelen uzsorásokat. A pártállami rendszer is bank- és bankárellelens volt. Új azonban, hogy a Fidesz tematizációjában a politikai pártokkal összefonódva jelenik meg a hatalomra törő bankárvilág veszélye.

A nemzetellenes politikai ellenfél. A párt a koalíciós pártok üzleti szemléletével és érdekeivel állította szembe a saját, a magyarság érdekeit képviselő érzelmi, lelkiismereti, erkölcsi szempontú megközelítésével. *„Nem üzleti ügy! Nemzeti ügy!”* – olvashattuk a népszavazás előtti hetekben bedobott szóróanyagban. *„Nagyon szomorú, hogy akadnak olyan politikusok, akik mindenben csak a pénzt, az üzleti hasznot nézik. Amiben nem látnak közvetlen üzleti érdeket, ami nem kecsegtet számukra anyagi haszonnal, azt gátlástalanul félresöprik. Szomorú, de ha érdekük úgy kívánja, a határontúli magyarokat is kilóra mérik.”*

A tematika szerint a baloldali politikusok nem képviselik sem a baloldali polgárokat, sem a nemzeti érdekeket.³⁰ A baloldal a múltban is nemzetellenes volt, a jelenben is az, fejtegette Orbán Viktor a Bálványosi Szabadegyetemen 2005. július 23-án. Ecsetelte a nemzetellenes baloldal konstrukciójának történelmi vonulatát és azt, hogy miért kell tartós jobboldali kormányzásnak lennie. *„Magyarországon a nemzeti életösszön nem elég erős, s ez oda vezet, hogy a magyarok gyakran nem képesek felismerni saját nemzeti érdekeiket. A baloldal, amikor arra időnként lehetőséget kapott, rárontott a saját nemzetére. [...] Így rontottak rá a sajátjaikra 1919-ben Kun Béláék, és így rontottak rá saját fajtájukra Rákosiék. Ugyanezt tették az ő modern kori kiadásukban 1956-ban azok, akik rárontottak a forradalomra. És nem ilyen harcias eszközökkel, de december 5. is egy kormányzati rárontás a saját nemzetünkre.”*

A szónok a baloldal történelmi bűneinek felsorolását összekapcsolta egy olyan nemzeti egység víziójával, amelybe beletartoznak azok a baloldaliak is, akik nem törnek hatalomra. A megváltozott baloldalra *„szükség lesz a jövőben a nemzeti egység megteremtése szempontjából.”* *„Nekünk egy nemzeti baloldalra is szükségünk van. Sokan persze szkeptikusak, mondván, hogy különböző, hát genetikailag talán túlzás lenne mondani, inkább fogalmazzunk úgy, történelmi meghatározottság*

miatt ennek az esélyei csekélyek.” „Én azonban optimistább vagyok, mint akik így fogalmazznak. Ugyanis [...] a baloldal rendkívül gyors változásokra képes. Hajlékony, és az általunk vártnál mindig sokkal könnyebben változtatja a nézeteit. Ezért egy nemzeti fordulat sem zárható ki.”

Mit kell tenni a nemzetellenes kormánnyal? Le kell váltani, hogy egy nemzeti kormány jusson tartósan hatalomra, és egyesítse a nemzetet.³¹ Orbán 2005. július 23-án, a Bálványosi Szabadegyetemen a politikailag egységes „nemzeti oldal” képét rajzolta fel, amely a politikai értékelkötelezettségek fölé emelkedik, egyesítve a nemzeti érdekek mellett elkötelezettebb jobboldalt és a kevésbé elkötelezett baloldalt. A beszéd a Kárpát-medence magyarsága egyesítését is ígéri. Az egyesítés csak nemzeti kormányzással, a Fidesz kormányzásával valósítható meg. A határon túli magyaroknak olyan tartós magyarországi politikai kurzusra van szükségük, amely a nemzetegyesítést lehetővé teszi, a Kárpát-medencét pedig jól működő gazdasági térséggé alakítja. A magyar igazolványra nagyon vigyázzanak, mert ez lesz rövid időn belül „a Kárpát-medence legértékesebb dokumentuma”, többet fog érni, mint a kettős állampolgárság: „Egy Erdélyországban élő magyar számára anyagi értelemben, jogosítóványokat, iskoláztatást és gyermektámogatásokat tekintve a státustörvény, és az annak nyomán létrejött magyarigazolvány többet jelent majd, mint a kettős állampolgárság.”

A kettős állampolgárság kérdése megoldódik, „mihelyt Magyarországon a polgári erők kétharmados többséget szereznek az Országgyűlésben”. Ehhez azonban hosszabb időre van szükség: „A határon túli magyarok hosszú idő óta másra sem várnak, mint hogy egy olyan tartós kormányzati politikai kurzus jöjjön létre Magyarországon, amely őket egyesíteni szeretné az anyaországgal.”³²

A beszéd kiinduló tézise, hogy a magyarok nem ismerik érdekeiket. „A nemzeti önérdék érvényesítése [...], a magyar érdek követése, keresése és meghatározása nem evidencia sem a magyar külpolitikában, sem a magyar belpolitikában úgy, mint ahogyan [...] Magyarország szomszédos országaiban az. Az a gondolat, hogy egyetlen hely van a világon, ahol mi vagyunk a legfontosabbak, és ez a hazánk, mert a világ bármelyik pontjára megyünk, valahol valaki mindig fontosabb, mint mi, ez nem egy evidens gondolat ma Magyarországon.” A beszéd konklúziója a következő: „Tehát, úgy tűnik, hogy a nemzetegyesítés egyik fontos föltétele az a kormányváltás.” Ez csak újfajta nemzettudattal és a jelenlegi kormány javaslatainak elutasításával érhető el. „A nemzetegyesítés következő előfeltétele az erős nemzettudat. [...] Persze igaz, hogy a kormány mondott nemet a határon túli magyarokra, és nem a belmagyarok, de talán mi vagyunk az egyetlen ország a Kárpát-medencében, ahol a közvélemény tekintélyes része követi a kormány ilyen irányú javaslatait.”

A nemzetellenesség történelmi gyökerei. A Fidesz diskurzusaiban a politikai ellenfelek nemzetellenességének hangsúlyozása a nemzeti ünnepek alkalmával mondott beszédekben erősödött fel. Kövér László Nyírbátorban így jellemezte az 1956 óta eltelt időszakot: „Hatvan éve alattomos, mocskos kis háború folyik ez ellen

a nép ellen". A jelenlegi vezetésnek az a célja, hogy „tulajdontalanná, kiszolgáltatottá tegyen bennünket, hogy könnyebb legyen uralkodni rajtunk.” A jelenlegi vezetés és a forradalmat leverő hatalom módszereit folytatja: „A módszerek változtak, finomult a kín, de az eszközök lényegében tekintve nagyon is változatlanok”. (Index, 2005. október 22.) Ugyanezen a napon Pokorni Zoltán Budapesten, a Széna téren értelmezte Gyurcsány Ferenc egy évvel korábban, 2004. november 4-én Nagy Imre sírjánál elmondott beszédének egyik mondatát („Imre, mit tennél a helyemben? Hogyan kell boldogulni ebben a veszedős világban, hogyan van egyszerre haza és haladás, hogyan van demokrácia és hatékony állam?”). Pokorni történelmi analógiája szerint „egyetlen, még oly ártatlan Habsburg főherceg sem vette volna magának a bátorságot, még fél évszázaddal 1849 után sem, hogy március 15-én Battyhány Lajos sírjához zárándokolva feltegye a kérdést: Lajos, te most mit tennél?”

Orbán Viktor párhuzamosan beszélt az 1956-os forradalomról és a jelenről 2005. október 23-án a Műegyetem előtti rendezvényen. 1956-ban a hazugságok hálójából kiszabaduló országot akartak az emberek. *„Azt akarták, hogy az ország élén választott államférfi álljon és ne politikai kalandor. Azt akarták, hogy Magyarországon a magyar ember legyen a legfontosabb.”* A forradalmi újjászületésben az igazi baloldali emberek is részt vettek. *„Az ő világuk, a valódi munkásbaloldal világa mérföldekre esett a Csajkákön parádézó, elrabolt villákban pöffeszkedő és a szegényekre hivatkozó luxusbaloldal világától.”* A részvételükért életükkel fizető *„valódi baloldaliak példája tartja bennünk a reményt, hogy életünk fontos kérdéseiben lehetséges a teljes összefogás, igenis lehetséges a magyar nemzet egysége.”* Végül 1956 folytatására szólított fel: *„Mindennek rendelt ideje van – a változásnak is. A nekünk szánt jel megérkezett. Hazánk ismét bajba jutott, a hamisság ismét lelepleződött. Mint 1956-ban, ismét le kellene zárunk egy korszakot, és át kellene lépniünk a tegnaptól a holnapba.”* A beszéd így zárult: *„Adjuk hát bizonyosságát, hogy megértettük 1956 mára egyetlen, felszabadító, örömteli és erőt adó gondolattá sűrűsödött üzenetét: a változás jó. [...] És mi, magyarok, tudunk változtatni. Készüljete hát!”* (www.kampany.freeblog).

A nemzeti és a baloldali szociális tematizáció összefonódása

A magyar munkahelyek védelme, a magyar vállalkozók támogatása, a magyar föld védelme az 1998–2002 között a Fidesz gyakori tematizációja volt, amelyben koalíciós partnereire is számíthatott. A 2002-es választási időszakban a párt klasszikus konzervatív szlogent („Nemzet, család, hit”) választott. Ebben még a „nemzet” állt az első helyen. A választás elvesztését követően a párt felmérte, hogy az állammal kapcsolatos elvárásokban a rendszerváltás előtti időszakban gyökerező, baloldali beállítódások élnek tovább. Sokan vannak, akik nem bíznak az államban, ám igénylik az állami gondoskodást. A párt figyelembe vette, hogy a Kádár-korszakról jó emlékeket őrzők bizalmának megnyerése nélkül Magyarországon nem lehet választásokat nyerni. Ezért a jóléti és az egalitárius

követelésekkel azonosuló, nem jobboldali társadalmi csoportok megnyerésére is törekedett. A 2004. március 27-i szövetségi nagygyűlésen „európai néppárttá” alakított Fidesz már olyan, integratív pártként jelent meg, amibe már a társadalom baloldali csoportjai is belefértek.³³ Az áprilisi kongresszuson bevezetett új szlogen („Munka, otthon, biztonság”) már a munka világának és a szociális biztonságának a képzetét mobilizálja.

Baloldali antikapitalizmus. A nemzeti tematikában mindinkább kirajzolódott egy baloldali, „népfrontos”, szociális-antikapitalista politikálás víziója. Ezt privatizáció- és bankárelenesség, versenyellenesség, radikális antikapitalista tematizációk, piacgazdasághoz nem illeszkedő ígéretek („védett” és „munkaalapú” gazdaság a „spekulációalapú” gazdaság ellenében; teljes foglalkoztatottság és a „luxusprofit” letörése, „luxusbaloldal” az igazi, baloldali emberekkel szemben), valamint a Kádár-korszak iránti nosztalgiák támogatása jellemezték. Ahhoz, hogy a Fidesz magát a baloldalra tudja helyezni, át kellett fogalmaznia az MSZP politikai pozícióját. A „magánbirodalmak” és „magánállamok” formájában benyomuló fenyegetést a „bankárkormány”: a szocialista-liberális kormány jelentette meg (www.bankarkormany.hu). Medgyessy Péter és Gyurcsány Ferenc miniszterelnökök magánvagyonának és gazdagságának az emlegetése ennek az „átpozícionálásnak” a része.³⁴

A politikai ellenfelek „bankárvilága” egyenlő a „munka nélküli gazdasággal”. Ellenpontja, a „munka alapú gazdaság” a munkát megbecsülő, gondoskodó, a piaci viszonyokba erős kézzel beavatkozó, privatizációellenes állam sajátja. Jelzi a tematizáció új irányát: a munkások, kisemberek, a kádári paternalista állam iránt nosztalgiát érzők iránti figyelmet.

Orbán először 2004. februárjában, országértékelő beszédében követelte a munka becsületének visszaállítását és a „munkán alapuló gazdaságot”. Többször is beszélt arról, hogy olyan „munkaalapú gazdaságra” van szükség, ahol a vállalkozónak nem kell 100 forint bérre 100–130 forintnyi adót is kifizetnie.³⁵ *Baloldali emberek kontra szocialista kormány.* A társadalom egészére kiterjedő nemzetfogalom legérdekesebb sajátossága a munkások társadalmi súlyának és a baloldali emberek nemzethez tartozásának erőteljes hangsúlyozása volt. A munkásoknak nemcsak az idegen érdekeket kiszolgáló bankárvilág az ellenpontjuk, hanem a jelentőségüket fel nem ismerő „szellemi élet” is. Orbán 2004. márciusában, a Fidesz munkástagozatának alakuló ülésén beszélt először a munkásokról. A rendszerváltás óta eltelt időszakban „*mintha az egész magyar szellemi élet abban a tév képzetben ringatta volna magát, hogy talán munkásság nem is létezik többé, következképpen problémáik sem lehetnek. Így lelkiileg, erkölcsileg fölmentette magát a munkásság szolgálatának kötelezettsége alól.*”

A Fidesz különbséget tett a szocialista kormány és a „baloldali emberek” között, akik hiteles képviselője a Fidesz. Nem helyes mindazt lenézni, ami a rendszerváltás előtt történt, mondta Orbán a Polgárok Házában, egy nyug-

díjas fórumon. A Kádár-rendszer rossz politikai rendszer volt. *„De nem az volt vele a baj, hogy nem haltak éhen az emberek, hogy mindenkinek volt állása, vagy hogy volt szakszervezeti beutaló az üdülőkbe.”* Nem a szocializmus volt azonban a „munkaalapú gazdaság” korszaka, hanem a kapitalizmus az; 2006-ban pedig olyan kormánynak kell hatalomra kerülnie, amely a teljes foglalkoztatottság felé vezető úton indul (Népszabadság, 2005. március 21.).

A történelem során a baloldali vezetők, visszaélve a baloldali emberek bizalmával, gyakran rárontottak a saját nemzetükre, mondta Orbán Viktor 2005. július 24-én a Bálványosi Szabadegyetemen. *„Na, de hát a Rákosi diktatúrát nem a baloldali emberek csinálták, hanem a baloldal nevében fellépő vezetők.”* *„A kormányt meg a baloldali embereket nem szabad összekeverni akkor se, hogy ha a kormány egyébként magát baloldalinak adja ki, holott egyébként nyilvánvaló mindannyiunk számára, hogy sokkal inkább töről metszett liberális emberekről és nézetekről van szó, legyen szó akár gazdaságpolitikáról, akár nemzeti kérdésekről.”*

A nemzeti petíció. A nemzeti és baloldali szociális tematizáció együttes mozgósító ereje 2004. áprilisában, a Fidesz szövetségi ülésén kezdeményezett aláírásgyűjtési kampányban vált mérhetővé. Az orientációváltásnak megfelelően a „nemzeti petíció” már nem párt-, hanem nemzeti keretek között szervezett akció volt. Az egymillió aláíró megcélzása arról tanúskodik, hogy a párt baloldali követelésekben, sajátos népfrontban és tömegeket mozgósító tevékenységsorban gondolkozik. *„Alig van olyan lakás vagy ház az országban, ahova, ha akarunk, nem tudunk eljutni”*, mondta Orbán Viktor 2004. április 1-jén, az Indexnek adott interjújában.

A petícióban a párt második orientációváltása utáni időszakára jellemző nemzeti tematikájának minden új elemét együtt találjuk: a tágabb nemzetfogalmat, a parlamenti legitimitációt felülíró nemzeti legitimitációt, a politikai cselekvés új mintáját és a baloldali szociális és gazdasági tartalmat. A Fidesz a petíció meghirdetése óta törekedett arra, hogy úgy jelenjen meg, mint az állami gondoskodás iránti igény kielégítésének garanciája. A baloldal felé tett lépései visszhangra találtak.³⁶ A petíció baloldali követeléseket tartalmaz. A követendő gazdaságpolitika nemzeti jellegét direkt módon is hangsúlyozza (a kormány *„védje meg a magyar munkahelyeket; „a magyar élelmiszerek árai ne emelkedjenek”*), akárcsak a legfontosabb társadalmi csoportokét (a kormány *„támogassa a magyar vállalkozókat”* és *„a magyar gazdák érdekében módosítsa a költségvetést”*).

A petíció nemzetképe különböző csoportok együtteséből rajzolódik ki, akik érzelmeiket, valamint érdekeiket tekintve egységesek. Azért szükséges az összefogás, hogy *„Magyarországon biztonságosabb legyen mindannyiunk élete.”* Az első követelés (a lakástámogatás korábbi rendszerének visszaállítása) a fiatalokat szólítja meg, a második (a privatizáció leállítása) a bérből és fizetésből élőket, a harmadik (a gyógyszerárak csökkentése és a kórház-privatizáció leállítása)³⁷ a nyugdíjasokat, a negyedik (a költségvetés módosítása a gazdák érdekében) a mezőgazdaságban dolgozókat, az ötödik pedig (gáz- és energiaárak) a csa-

ládokat. A követelések a „mindenkinek joga van” vagy a „mindenkinek közös érdeke” kifejezésekkel kezdődnek. A követelésekből kirajzolódó gazdaságpolitika az adóbevételekből finanszírozott, állami tőkebefektetéseken és a nem versenyképes cégek védelmén alapul.

Mivel a petíciónak nincs alkotmányjogi következménye (követeléseit az országgyűlés érvényesítheti), nem lehet befolyása a követelések valóra válására. Aláírása inkább egyfajta közösségvállalás szellemiségével, és annak kinyilvánítása, hogy az aláíró a petícióban leírt nemzethez tartozónak tekinti magát. Nem a petíció „kimenete” a fontos, hanem az „inputja”. Ez pedig a petíciót kísérő kampány, amely a Fideszről, mint a nemzetet képviselő és a nemzet által legitimált pártról szól.

A nemzeti petíció utóélete. Pár hónappal később az európai parlamenti választások lehetőséget nyújtottak a petíciós kampány folytatására. A postaládákba bedobott szórólap a petícióhoz hasonlóan a megszólítottak és a párt egységére („Csak együtt sikerülhet!”) épült. Utalt a nemzeti petíció néhány követelésére („ha meg akarja gátolni az újabb gáz- és gyógyszerár-emeléseket”; „ha nem akarja, hogy privatizálják a kórházakat”), és összegezte a gazdagok elleni retorikát („ha nem akarja, hogy az EU-s támogatásokból csak néhányan gazdagodjanak”). Az Európai Unió parlamenti választást mint a petícióra való szavazás alkalmát jelölte meg („június 13-án szavazzon a nemzeti petícióra, a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség listájára!”). A szórólap hátlapján a nemzeti petíció kampányában felhasznált plakátok, szórólapok, reklámhirdetések ismert alapképe volt látható (a nemzeti zászlón öt kéz kapcsolódik össze egymás csuklóját fogva). A képet domináló felirat („Hajrá, Magyarország, hajrá, magyarok!”) a polgári köröket, a párt tömegrendezvényeit, a párt mögötti társadalmi támogatás egészét idézte fel, a párt emblémája a jobb sarokban húzódott meg.

Az európai parlamenti választást megelőző kampányban a bankárveszedelem tematizációja is folytatódott. A Fidesz a „bankárkormány” bűneit (általában a szabadáras termékek árainak emelkedését) soroló szórólapokat dobott be a postaládákba. Orbán több ízben is a „bankárterror” rémével riogatta hallgatóságát arra az esetre, ha a választáson az MSZP nyerne. A bankárterror soha nem látott mértékű megszorításokból és gázáremelésekből állna. *„Aki otthon marad, az valójában a szocialistákra szavaz [...], a bankárkormányra [...], a volt kommunistákra szavaz, ezért jöjjenek el választani”*, mondta 2004. június 4-én egy székesfehérvári nagygyűlésen.

Orbán Viktor 2004. június 6-án, a budapesti Összefogás napján, az úgynevezett petíciós nagygyűlésen szintén azt hangsúlyozta, hogy aki otthon marad a választások napján, az MSZP-re szavaz. A szocialisták, a bankárkormány, a volt kommunisták: ugyanazok. Az európai parlamenti választás tétje a belpolitikai ellenfél legyőzése. Aki otthon marad, bűnt követ el, mert az ország tönkretételéhez segítkezik. Aki otthon marad, jóváhagyja, hogy *„ezentúl az*

uszítás, az alantas indulatok felkeltése, az idegen tanácsadók által terjesztett gyűlölet és a háborús hangulat döntsön Magyarország jövőjéről a demokrácia szabályai helyett.” Majd kiadta a jelszót: *„Ébresztő, Magyarország!” „A nagy ígéreték bankja csődbe ment, joggal tarthatunk attól, hogy már otthon, a fiókban őrzött koszt pénzért is eljönnek a bank emberei.”* Mindezekkel a veszélyekkel szemben állnak a Fidesz petíciós pontjai. Az európai parlamenti választáson tehát meg kell állítani *„a hatalom fékevesztett ámokfutását”*. A hiszékeny népnek nincs hazája, mondta: *„éppen ezt a leckét tanuljuk.”* Aki hisz a bankárkormányt alkotó szocialistáknak, a volt kommunistáknak, a haza elvesztéséhez segítkezik. A szónok befejezés-képpen így búcsúzott: *„Hajrá, Magyarország, hajrá, magyarok!”*

ÖSSZEFOGLALÁS

A rendszerváltás után a jobboldali pártok által vezetett nemzeti tematika politikai és erkölcsi értelemben is *kétosztatú társadalomképet* sugallt. Az egyik oldalra kerültek a nemzetiek (a „nemzeti oldal”), a másikra a nemzetietlenek: a szocialisták és a liberálisok, akik a volt kommunista rendszerhez kötődnek és erkölcsi szempontból kifogásolhatók. A kétosztatú társadalomkép épített az előző korok nemzeti tematikáinak hagyományaira. Ismerős volt a pártállami időszakból és folytatta a két világháború közötti időszakból.

A Fidesz kormányra kerülve 1998-tól vette át a nemzeti tematika vezetését. Felépítette a tematika szimbolikus világát. Ennek jegyében a fővárosban új nemzeti központ létrehozásába kezdett. Az új Nemzeti Színház a nemzeti kultúra történelmi szerepét hangsúlyozta; a Millennáris Park újraértelmezte a modern kulturális, egyszersmind politikai városi teret; a Terror Háza átértelmezte a közelmúlt magyar történelmét. A millenniumi emlékünnepek a magyar államiság, az egyházak és a kormányzó jobboldali pártok összekapcsolásának alkalmai voltak. A korona áthelyezése a Parlamentbe az államiság közjogi kontinuitását fejezte ki. A tömegrendezvényeket a nemzeti színek és a párttal való identitást kifejező jelek látványa határozta meg. A 2002-es kokárdakampány azt hivatott kifejezni, hogy a magyar nemzet igazi politikai képviselői a jobboldali pártok, és akik igaz magyarok, kokárda viselésével fejezik ki politikai elkötelezettségüket.

A rendszerváltás után a nemzet diszkurzív fogalma a kultúrnemzeti modellt követte. A szűkebb nemzetfogalom a Fidesz diskurzusaiban 2003-ig csak a társadalom egy részére: a jobboldali érzelmű emberekre terjedt ki. A nemzet érzelmi, cselekvési és értékrendbeli közösséget jelentett, amelyet ellenfelei megpróbáltak kishitűvé tenni, de amely szemben áll a gonosz erővel. A tágabb nemzetfogalom a párt második orientációváltását követően formálódott. Ebbe mindenki beletartozott, politikai és eszmei elkötelezettségétől függetlenül. A nemzetnek ez a fogalmi konstrukciója a 2002-es választás elvesztése után a Fidesz parlamentarizmus feletti politikai szerepének legitimálására szolgált.

A nemzet politikai képviselete a Fidesz tematizációiban egyrészt arra épült, hogy a párt rendszerváltás igazi megvalósítója, másrészt (2003 után) arra, hogy az egész nemzetet képviseli. A 2002-es választás elvesztésével járó ellenzéki pozíció kedvezett a parlamentarizmust megkerülő nemzeti érdekképviseleten alapuló politikai szerepfelfogásnak.

A Fidesz szövetségévé alakulása és a polgári körök létrejötte után az „egy a zászló, egy a tábor” jelszó jegyében képzelte el a politikai képviseletet. A bal- és a jobboldaliak nemzeti egységbe foglalásának és a nemzeti kormány szükségességének hangsúlyozásával a párt vezetője az egész nemzet érzelmileg legitim vezetőjének szerepébe került.

A Fidesz által felkínált politikai cselekvési formák (nemzeti összefogás, új szövetség, országértékelő beszélgetések, nemzeti konzultáció, nemzeti petíció) a közvetlen részvétel ígérteit tartalmazzák, de – eltérően a többpárti demokráciákra jellemző cselekvési formáktól – ezekben a központi akciókban a résztvevők legfeljebb csak a végrehajtásban jeleskedhetnek. A párt és személy szerint a párt vezetője sikerrel szólította meg a társadalmat a nemzet diszkurzív megjelenítésével. A nemzetre, mint értékre fel tudta fűzni a családi, közösségi, társadalmi és politikai élet szinte minden jelenségét. A párt elnöke jelentős társadalmi csoportokkal tudta magát elfogadtatni a folyamatosan bővített nemzet érzelmi vezetőjeként. A párt ellenségképében diabolizálódtak a rivális pártok. A jogállam alárendelődött a kultúrállam sajátos koncepciójának, a többpártrendszer pedig a nemzeti egység akadályaként értelmeződött.

A Fidesz ellenfelei képét a „nemzetidegen” és a „nemzetellenes” attribúciók szövedékében konstruálta meg. Tematizációja szerint a szocialista és a liberális párt a nagytőke és a pénztőke érdekeit képviseli. A koalíciós pártok üzleti szemléletével és érdekeivel állította szembe a magyarság érdekeit, a saját érzelmi, lelkiismereti, erkölcsi szempontú politikai világnézetét. A 2002-es választási kampányban erősödött fel a nemzetet fenyegető pénzvilág víziója, amelyben a pénztőke fenyegeti a kultúrát és a munkaalapú gazdaságot. A politikai ellenfél nemzetellenességének konstrukciója a Fidesz nemzetegyesítő küldetésének ellenpólusaként fogalmazódott meg. A nemzet egyesítése csak a Fidesz tartós kormányzásával valósítható meg. A Fidesz kétségbe vonta a baloldali és a liberális politikai oldal jogát a kormányzásra, azt állítva, hogy a kormány nem képviseli a nemzet érdekeit, és hogy a baloldal a múltban is nemzetellenes volt.

JEGYZETEK

- 1 A nemzeti tematikát (hasonlóan a vallási, a demokratikus és az európai alaptermatikához) a politikai cselekvés diszkurzív formájának tekintem, amellyel a politikai aktorok a kollektív identitások befolyásolására és politikai közösségek létrehozására töreksenek. A nemzeti

- tematika tematizációk sorában formálódik. Témakonstrukciói a társadalomban érzékelhető problémák sajátos, politikai szempontú megfogalmazásai, értelmezései és észlelésük érzelmi, hitelvű befolyásolásának kísérletei. (Szabó I., 2004., 2005).
- 2 A 21. századra „egyetlen komoly tömegérzelem maradt egész Európában, és ez a nemzeti érzés”, mondta Orbán Viktor 2005. február 12-én. Ez a románokat, a szerbeket és a szlovákokat is jobban összetartja, mint a magyarokat, akik egymásban nem támaszt látnak, hanem akadályt. Meggyengült a magyarok identitása nemcsak nemzeti, hanem nemi és egyéb értelemben is. Identitása és érdekei képviseletében a magyarság a Nyugathoz is, a környező országokhoz képest is lemaradt. Tudnunk kell, kik vagyunk, „tudni kell, mi a magyar érdek”, hogy a célokat el lehessen érni (Népszava, 2005. február 14.).
 - 3 „A párt által favorizált új építészlet láthatóvá tette a Fidesz vízióját a nemzetről és a jövő Magyarországról”, írja Palonen (Palonen, 2006: 18).
 - 4 A Terror Háza prospektusának borítóján egymásba fonódó ótágú vörös csillag és fekete nyilaskereszt kapcsolja össze a „vörös” és „fekete” diktatúrát.
 - 5 A millenniumi kormánybiztos hivatala meghatározta az emlékszázló paramétereit, és ajánlásokat adott a zászló átadási ünnepségének lebonyolításához is.
 - 6 Az ezt lehetővé tevő 2000. évi első törvény összekapcsolja a Szent Koronát, a nemzetet és az Országgyűlést: „Az államalapítás ezeréves évfordulója alkalmából Magyarország méltó helyére emeli a Szent Koronát, és a nemzet múzeumából a nemzetet képviselő Országgyűlés oltalma alá helyezi.”
 - 7 A Fidesz második orientációváltása után a párt már a szélesebb, mindenkire kiterjedő nemzetfogalmat építette. Így rendezvényeiről, a 2006-es választási kampány plakátjairól, szóróanyagairól kiszorultak a magyar nemzeti színek. A 2006-os választási kampányban már nem voltak nemzeti kokárdák.
 - 8 A tanulmányban idézett beszédrészletek forrása általában Orbán Viktor honlapja (www.orbanvikt.hu). Ahol más forrásokat használok, külön jelzem.
 - 9 A polgári körök a Fidesz Demokrácia Központján keresztül kapcsolódnak Orbán Viktor személyéhez. 2004-ben már 11 ezer polgári kör működött.
 - 10 A petíció követelte az energiaár éves emelésének limitálását, a gyógyszerárak tartós csökkentését, a Fidesz-kormány lakástámogatási rendszerének visszaállítását, a kórház-privatizáció leállítását, a gazdák fokozott támogatását.
 - 11 1998 és 2002 között az Országgyűlés csak háromhétenként ülésezett, kétéves költségvetés készült, és ellenzéki pártok kezdeményezésére nem alakulhattak parlamenti bizottságok.
 - 12 A választások elvesztése után először 2005. november 7-én szólalt fel a Parlamentben.
 - 13 „Bár a pártok versenyében a célszalagot a polgári összefogás szakította át, az élelmes ezüstérmes és a szemfüles bronzérmes összefogott, így ők állhattak a dobogó legfelső fokára”, mondta Orbán 2002. május 7-én, a Dísz téren. 2002. június 2-án pedig arról beszélt a Kossuth Rádió *Vasárnapi újság* című műsorában, hogy a szavazatokat újra kellene számlálni. Ugyanakkor később már másképpen emlékezett: 2005. február 20-án, az MTV *A szólás szabadsága* című műsorában azt mondta, hogy nem kérdőjelezte meg a választási eredményt.
 - 14 A 2006-os választás elvesztése után hasonló érveléssel alakította meg a Fidesz saját „társadalmi önvédelmi testületét”.

- 15 A Fidesz egyik választási szlogeneje az volt 1998-ban, hogy „Több mint kormányváltás, kevesebb, mint rendszerváltás”.
- 16 Ez azért is érdekes, mert az Orbán-kormány nyolc minisztere volt korábban az MSZMP tagja.
- 17 A fogalom elterjedése érdekében politikusai például nem a párt rövid nevét használták, hanem a teljes nevét (Fidesz – Magyar Polgári Párt); a kormányt „polgári kormánynak” nevezték, a jobboldalt „nemzeti oldalnak”.
- 18 „Szövetségünket a keresztény erkölcs, a szabadság, a rend és a természet törvényeinek tiszteletére építjük”, olvashatjuk az alapító levélben (www.fidesz.hu).
- 19 Csurka István még az MDF tagjaként, 1992. szeptemberében kezdeményezte a Magyar Út nevű alapítvány létrehozását. A Magyar Út Körök mozgalma 1993 februárjában lépett a politika színpadára.
- 20 A „szövetség” a MIÉP hívo szava volt választási szórólapjain 2002-ben: „Szövetséget ajánlok a választóknak!”
- 21 A Szövetség alapító levele szerint „a nemzeti érzelmű polgárok a választások után is bátran kiálltak értékeik, meggyőződésük és az országépítő munka folytatása mellett. [...] Megmozdultak, felmutatták akaratukat; sokszázezer ember, lelkes és békés tüntetéseken hozta mindenkinek tudtára, vannak értékei és ragaszkodik hozzájuk. Értékvilágukat, cselekedni kész helyállásukat tízezernyi polgári kör megalapításával fejezték ki.
- 22 Mi, Magyarország szabad és felelős polgárai, felismerve a magyarok közéletet megújítani óhajtott igényét, tanulva az 1990 óta végbement változások tapasztalataiból, szem előtt tartva az igazságosság, a szabadság és a szeretet örök parancsát, kinyilvánítjuk akaratunkat, hogy szövetségre lépünk egymással.” A Fidesz – Magyar Polgári Szövetség „várja a nemzetért felelősséget vállalni kész, értékeinkben osztozó állampolgárokat. Szövetségünket a keresztény erkölcs, a szabadság, a rend és a természet törvényeinek tiszteletére építjük. [...] Szövetségünk célja, hogy a kereszténydemokrácia, a szociális piacgazdaság hagyományait követve, az európai néppártok nagy családjához csatlakozva megteremtjük a magyar polgárok boldogulásának feltételeit, s erősítsük a nemzet együvé tartozását” (www.szabad-europa.hu/online/menu/szovetseg/dokumentumok).
- 23 A szövetséget a Kisgazda Polgári Egyesület, a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség, a Kereszténydemokrata Néppárt, a Lungo Drom Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség, a Fidelitas és a „történelmi” Szociáldemokrata Párt alkotja.
- 24 „Munka, otthon, család, ez a nemzetegyesítő program lényege”, mondta Orbán több fórumon is; a *Cselekvő nemzet programja* olyan közös célokat fogalmaz meg, amelyek mindenki számára fontosak, pártállásra való tekintet nélkül. A program bevezetője szerint „egy nemzetegyesítő programhoz nemzeti kormányra van szükség, amely a magyarok szemével nézi a világot, a magyarok fejével gondolkodik, és a magyarok szívével érez.”
- 25 Orbán egyik meghatározó mintája a pragmatikus Bethlen István miniszterelnök volt (Csizmadia, 2004: 6).
- 26 A nemzeti konzultáció a nemzeti petíció és az államfőjelöltek szimpátiaszavazása mellett a harmadik olyan akció volt, amelyben az emberek aláírásukkal és személyes adataikkal együtt fejezték ki állásfoglalásukat.

- 27 A kérdések: mit tett értünk az ország, miben csalódtunk (a politikusok teljesítményében, az életszínvonal alakulásában, a határon túli magyarok helyzetének javulásában), mitől félünk, mibe szeretnénk beleszólni mi is, min változtassunk és mi legyen a közös célunk.
- 28 A honlapon a kérdőívet is ki lehet tölteni a név, lakáscím, telefonszám és email cím megadása után.
- 29 Tudomásom szerint ilyen dokumentum nem került nyilvánosságra.
- 30 Orbán arról is beszélt, hogy „a közbeszéd központi kategóriája a 90-es évek elején a jogállam kifejezés volt, és nem jöttünk rá arra, hogy ez micsoda lefokozása a demokráciának. Hiszen a magyar történelemből nem egy jogállami berendezkedés, hanem egy kulturállami berendezkedés adódott volna. Ez nem ellentéte a jogállamnak, hanem több annál. A jogállam arra a filozófiára épül, hogy az ember bizalmatlan, ezért a joghoz menekül. Egy kulturállam éppen fordítva, a bizalomra épül”(www.terrorhaza.hu).
- 31 Az MSZP-frakció tagjai ekkor kivonultak a teremből. Orbán Viktor miniszterelnök másnap, szokásos szerda reggeli rádióinterjújában azt mondta, nem történt semmiféle „csúnyaság” a parlamenti vita során, mert nem parlamenti hozzászólásban, hanem magánbeszélgetésben hangzott el a „hazaárulók” kifejezés.
- 32 „Magyarországon [...] újra és újra fölbukkannak olyan megélhetési politikusok, akik baloldalinak adják ki magukat, ám valójában nem képviselik a baloldali emberek nemzeti elkötelezettségét, sem a hagyományos baloldali értékeket.” (Orbán Viktor 2005. július 25-i közleménye).
- 33 A Fidesz tartós hatalomváltásra készült 2002-ben is. „Ahhoz azonban, hogy a jövő újabb négy évének izgalmas, szép és felemelő céljait megvalósítsuk, úgy tűnik, még egyszer – és ha az orrom nem csal – utójára meg kell küzdenünk a múlt erőivel”, mondta Orbán Viktor 2002. 16-án, a Fidesz kongresszusán. Ez a cél a 2006-os választási időszakban is előkerült.
- 34 A Fidesz kongresszusán Mikola István miniszterelnök-helyettes jelölt ugyanezt a gondolatot fejlesztette tovább: „Mert ha négy évre nyerni tudunk, és utána, mondjuk, az ötmillió magyar-nak állampolgárságot tudnánk adni, és ők szavazhatnának – 20 évre minden eldőlné ebben az országban” (NOL, 2006. március 19.).
- 35 Szűrös Máttyás, a „történelmi” Szociáldemokrata Párt elnöke arról beszélt, hogy az igazi szociáldemokrata pártnak a nemzeti oldalon a helye. Elég a bankárokból, a milliárdos gazdagokból; olyan államférfiak kellene, akik a népet szolgálják, és nem saját hasznukat nézik.
- 36 A Fidesz szóvivője, Révész Máriusz egy kampánygyűlésen azt mondta, hogy az MSZP nem baloldali, hanem neoliberais párt, amelytől a Fidesz balra áll. A kormányt két neoliberais párt alkotja, egy nagyobb és egy kisebb. „Az, hogy Gyurcsány Ferenc egy magyar baloldali kormánynak a miniszterelnöke, ez ugyanolyan perverz dolog, mint hogy ha a KDNP elnökét a pornosztár Cicciolinának hívnák.” Az (*Index*, 2006. január 27.)
- 37 Az adó mértéke nem változott, ugyanilyen volt az Orbán-kormány idején is.
- 38 A Népszabadság online Politográf nevű öntesztje 2006. tavaszán 21 kérdéssel mérte a kérdéseire válaszolók helyét a bal-jobb és a konzervatív-liberais tengely metszésével kialakított mezőben. Azok többsége, akik a Fideszre szavaznának, a *baloldali-konzervatív* mezőben helyezkedett el, az MSZP szimpatizánsainak többsége pedig a *baloldali-liberais* mezőben.

- 39 A kormány a petíció elindításának heteiben fagyasztotta be a gyógyszerárakat, a kórház-privatizációt pedig el sem kezdték, mert az ezt lehetővé tevő törvényt az Alkotmánybíróság döntése megsemmisítette.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla D. Károly (2003): A megkongatott nemzetstratégia. In *Népszabadság*. 2003. július 29.
- Csizmadia Ervin (2004): A lírikus monológja. Az Orbán-beszéd és a profetikus politika. In *Élet és irodalom*. március 5., 6.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (2002): Kampány és értékek. A pártok arculatának dimenziói 2002. tavaszán. In *Politikatudományi Szemle*. 3–4. 167–198.
- Mester Béla (2005): A nemzet mint kommunikációs közösség. *Beszélő*. 6–7., 140–146.
- Palonen, Emilia (2006): Fidesz-diskurzus és Budapest. Határteremtés és térfoglalás. In Szabó Márton (szerk.): *Fideszvalóság. Diszkurzív politikatudományi értelmezések*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 13–40.
- Szabó Ildikó (2004): Kollektív identitásminták a politikai szocializációban. In *Educatio*. 4. 551–567.
- Szabó Ildikó (2005): Rendszerváltás és nemzeti tematika. In *Politikatudományi Szemle* 2. 89–110.
- Szabó Márton (1994): A metaforikus politika. In *Politikatudományi Szemle*. 3. 91–111.
- Szabó Márton (1997): Vázlat a politika diszkurzív értelmezéséről. In Szabó Márton (szerk.): *Szövegvalóság. Írások a szimbolikus és diszkurzív politikáról*. Budapest, Scientia Humana 13–47.
- Szabó Márton (2003): *A diszkurzív politikatudomány alapjai*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.